FEBRUAR 2019
ODENSE KOMMUNE

ANALYSE AF GARTNERIERHVERVET

ENDELIG RAPPORT

COWI

ADRESSE COWI A/S
Parallelvej 2
2800 Kongens Lyngby

TLF +45 56 40 00 00
FAX +45 56 40 99 99
WWW cowi.dk

FEBRUAR 2019
ODENSE KOMMUNE

ANALYSE AF GARTNERIERHVERVET

ENDELIG RAPPORT

PROJEKTNR.	DOKUMENTNR.
A112799	02

VERSION	UDGIVELSESDATO	BESKRIVELSE	UDARBEJDET	KONTROLLERET	GODKENDT
3.0	08.02.2019	Rapport	Pos, jdcr, katk, neo	Pos, jdcr, katk, neo	neo

INDHOLD

1	Resumé	7
2	Indledning	12
2.1	Baggrund	12
2.2	Formål	13
2.3	Datagrundlag	13
3	Gartnerierhvervets struktur og indtjening	15
4	Uddannelse og rekruttering	23
4.1	Introduktion	23
4.2	Beskæftigelsen i gartnerierhvervet	24
4.3	Hvem er de beskæftigede i gartnerierhvervet?	25
4.4	Rekrutteringsgrundlaget blandt faglærte gartnere	29
4.5	Rekrutteringsgrundlaget blandt ikke-faglærte	32
4.6	Gartnerierhvervets erfaring med rekruttering	34
5	Fremtidens gartneribranche	40
5.1	Automatisering	40
5.2	Fysisk planlægning, miljø og energi	44
5.3	Perspektiver i klyngedannelse	47
5.4	Produktudvikling	47
6	Konklusion og anbefalinger	55
6.1	Delkonklusioner	56
6.2	Anbefalinger	58

BILAG

Bilag A Interviewpersoner

Bilag B Arbejdsmarksbalancen, 2. halvår 2018

Bilag C Tabeller – arbejdsstyrke og ledighed
C.1 Arbejdsstyrken - jordbrug og natur i alt
C.2 Arbejdsstyrken – Væksthusgartner
C.3 Arbejdsstyrken – Produktionsgartner
C.4 Arbejdsstyrken – jordbrug og natur i øvrigt (inkl. produktionsgartner)
C.5 Udviklingen i antal ledige inden for jordbrug og natur

1 Resumé

Gartnerierhvervets strukturudvikling

Det danske gartnerierhverv har siden 1980erne gennemgået en omfattende strukturudvikling, som har resulteret i få men større væksthusgartnerier. Udviklingen har i høj grad været drevet af et stærkt fokus på rationalisering, stordriftsfordele og optimering af logistik. En opgørelse fra 2012 viser, at de 20 % største gartnerier står for 80 % af den samlede omsætning i gartnerierhvervet, hvor de 20 år tidligere stod for kun 60 %.[1] Gartneriernes ejerformer er dog stadig domineret af enkeltmandsvirksomheder, men over de seneste 7 år har der dog været et svagt fald i gartnerier med denne ejerform henimod forskellige selskabsformer og strukturer.

De enkelte gartneriers gennemsnitlige vækst har været relativ beskeden, imens væksten har været skævt fordelt således at målt i omsætning spiller de store gartnerier således en betydelig rolle i erhvervet. En regnskabsanalyse fra 2018 peger på 2017 som det indtjeningsmæssigt bedste år i de 33 år, analysen er foretaget.[2] Den gennemsnitlige indtjening i de 36 fynske gartnerier, som regnskabsanalysen omfatter, har udviklet sig fra et tab på 300.000 kr. i 2008 til et overskud på knap 1,1 mio. kr. i 2017. Styrkelsen i indtjeningen har overvejende begrænset sig til de store potteplantegartnerier og gartnerier der bl.a. producerer fødevarer.

Eksport og konkurrence

Eksporten af danske gartneriprodukter stiger relativt hurtigere end afsætningsmulighederne på det danske marked, og især Tyskland, Sverige og Norge er blandt de vigtigste eksportmarkeder. Den væsentligste konkurrence til danske gartnerier kommer fra Holland, hvis førerposition skyldes den relativt tættere placering på de store markeder i Mellemeuropa, færre transportomkostninger og bedre muligheder for logistikoptimering. Derudover er den hollandske strukturudvikling bl.a. ejerformer 5-10 år forud for den danske.

Derudover sætter en arbejdskraftsintensiv gartneriproduktion og en relativt højtlønnet arbejdskraft dansk gartneri under et stigende konkurrencepres fra Syd- og Østeuropa, hvilket har udmøntet sig i et stigende antal udflytninger og outsourcing af gartneriproduktion til lande, hvor klimaforhold og omkostningsniveauet er mere fordelagtig for produktionen. Udflytning af produktionen kræver

[1] Henning Otte Hansen (2012), Dansk gartneri og Den Grønne Vækstklynge.

[2] PK revision, "Regnskabsanalyse – gartnerier 2017".

imidlertid betydelige ressourcer at gennemføre, og er derfor primært forbeholdt de største gartnervirksomheder. Samtidig er udflytning ikke uproblematisk for det danske arbejdsmarked, da udflytning er lig med ophør af en dansk produktion.

Optimering af proces og produkt

Hvis branchen skal overkomme de udfordringer, som de ændrede markedsvilkår skaber, er det nødvendigt, at erhvervet som helhed fokuserer på at udvikle deres internationale konkurrenceevne. Undersøgelsen viser, at de fynske gartnerivirksomheder er meget bevidste om udviklingen i de konkurrencemæssige vilkår, og at udviklingen skaber et væsentligt incitament til at optimere og udvikle produktionen ved at investere i automatiserings- og produktudviklingsaktiviteter.

Uddannelse og rekruttering

Færre ikke-faglærte

Med en markant udvikling i gartnerierhvervets struktur, ændres erhvervets medarbejderbehov. Færre, men større virksomheder betyder at virksomhederne indfører mere automatik i produktionen og herunder også robotter. En del større virksomheder outsourcer dele af produktionen, især sæsonarbejdet og dele af det mest løntunge arbejde. Denne udvikling betyder samlet set faldende efterspørgsel efter ikke-faglært arbejdskraft.

De faglærte gartnere er kernearbejdskraften

Den faglærte gartner inden for planteproduktion og væksthuse er gartneriernes bærende faglige arbejdskraft, og uddannelsen giver et solidt afsæt for at være beskæftiget i branchen. Der er dog behov for, at de uddannede gartnere også udvikle nye kompetencer, herunder arbejde med automatisering og/eller varetage ledelses- og koordineringsopgaver.

Mere ledelse, produktudvikling, salg

Med de større gartnerier følger også et stigende behov for kompetencer inden for ledelse, kvalitetsstyring, produktudvikling (fx. cannabis), salg mv. Antallet af medarbejdere med en videregående uddannelse er derfor stigende.

Beskæftigelsesmuligheder for ledige inden for gartneri

Det er muligt at skifte job til gartnerierhvervet fra ledighed, f.eks. som jobparat ledig, men der bliver færre job, hvor man kan arbejde enten uden uddannelse eller brancheerfaring. For ledige er vejen til beskæftigelse på området derfor primært en erhvervsuddannelse, eventuelt efter en forudgående afklaring (praktikforløb eller lignende).

Færre væksthusgartnere

Antallet af uddannede væksthusgartnere i Odense og det øvrige Fyn har været faldende siden 2008. Antallet af +50-årige gartnere stiger, men det falder for de øvrige aldersgrupper. Rekrutteringsgrundlaget for uddannede gartnere kan derfor vise sig at betyde rekrutteringsproblemer på længere sigt.

Automatisering og produktudvikling

Automatiseringen er gået relativ langsom

Set over en længere årrække er udviklingen med at automatisere væksthusgartnerierne gået relativ langsomt, hvilket afspejler en branche med lav vækst og manglende overskud til at investere. Det samlede investeringsbehov ved automatisering er desuden større end blot den teknologiske del, hvis der skal laves optimale fysiske ramme for automatiseringsprocesserne i form af en modernisering af det samlede produktionsanlæg. De mellemstore og største virksomheder

har dog fortsat investeret i automatisering for at fastholde eksisterende markeder og forfølge nye. Forventningen i branchen er, at hvis indtjeningen generelt forsætter med at stige vil det føre til yderligere investeringer i automatisering. Det forudsætter dog også teknisk viden om de konkrete løsninger, som kan automatisere produktionsprocesser samt adgang til kapital.

Ændrede kompetencekrav

Automatisering er også med til at ændre kravene til arbejdskraften i væksthusgartnerierne. Som nævnt tidligere efterspørges drift- og produktionsteknikere, som kan styre den nye produktionsteknologi baseret på erfaring med teknologiudvikling, IT og produktionsflowprocesser. Mange års erfaring inden for gartnerierhvervet vurderes ikke nødvendigvis som det vigtigste, når gartnerierne søger denne type medarbejdere.

Stærkest produktudvikling på de største gartnerier

Produktinnovation i form af udvikling af nye emballager, koncepter og fremdrivning af nye kulturer samt forbedring af produktionsprocesser eksempelvis i forbindelse med økologisk drift – synes at udgøre de væsentligste aspekter ved produktudvikling og innovation for de fynske gartnerier. I forhold til ambitionerne knyttet til innovation viser undersøgelsen tydeligt, at jo større gartnerierne er, i jo højere grad har de også forventning til udvikling af helt nye produkter.

Aktuelle muligheder i cannabis produktion

Et nyt marked har åbnet sig for gartnerierne med introduktionen af forsøgsordningen, der gør det lovligt for danske læger at ordinere medicinsk cannabis samt tilladelse til fremstilling af cannabismellemprodukter. Denne udvikling tager afsæt i de stærke produktionskompetencer, der ligger hos gartnerierhvervet på Fyn kombineret med nye kompetencer knyttet til bl.a. styrket kvalitetskontrol med baggrund i lægemiddelindustrien. Medarbejdersammensætningen i en cannabis produktion vil fordele sig nogenlunde ligeligt imellem ufaglærte og medarbejdere med en faglært baggrund eller mere. De danske inden for området vurderer, at arbejdskraftbehovet indledningsvist udgør 50 ansatte, men når produktionen kommer op på fuld højde forventes 375 arbejdspladser og op imod 1/5 af den samlede fynske gartneriaktivitet inden for få år. Nye teknologier bliver afgørende for produktionen herunder anvendelse af sensorer, big-data og nyeste forædlingsmetoder.

Energiforsyning og klima

Udfasning af kul og indfasning af mere miljøvenlig energi

Udfasningen af kul som brændsel til fjernvarmeproduktion på Fynsværket senest i 2030, har i en periode været en potentiel økonomisk trussel mod den del af gartnerierne, som er tilsluttet Gartnervarme ved Odense. Med energiaftalen fra sommeren 2018 er der skabt grundlag for en ny model for fjernvarmeforsyning af gartnerierne. Varmeforsyningen ventes baseret på affaldsforbrænding, evt. i kombination med biobrændsel og spildvarme fra Facebooks datacenter i Odense.

Så længe der er affaldsmængder nok til at sikre denne varmeproduktion, så er varmeforsyning ikke væsentlig kilde til bekymring. Tværtimod vurderes fjernvarme at være både en miljøvenlig og meget økonomisk opvarmningsform, særligt for større gartnerier.

På vej mod mindre klimabelastning

Energiforsyningen har også et klimaaspekt. Ved at anvende en kollektiv opvarmningsform, som ikke er baseret på kul eller olie/gas, kan gartnerierne sikre en produktion, som efter danske forhold har en begrænset klimabelastning. Med stigende forbrugerfokus på klimaspørgsmål, er fortsat fokus på at sikre klimavenlig produktion en ikke uvæsentlig faktor for erhvervet.

Miljøforhold

Bedre håndtering af miljøforhold

Miljøforhold har både et myndigheds- og forbrugerperspektiv. Odense Kommune har kortlagt produktionsforholdene hos kommunens gartnerivirksomheder og peget på behovet for en mere sikker håndtering af gødning og pesticider, planteaffald mv. og på at sikre, at pesticider ikke trænger ud i det fri.

Miljøstyrelsen ventes inden længe at offentliggøre en ny vejledning for miljøregulering af gartnerierhvervet. Dette vil imødekomme forbrugerkrav, som har fokus på, at produkterne ikke indeholder pesticidrester og er fremstillet på en miljømæssig acceptabel måde.

Anbefalinger

- Gartnerierhvervet bør arbejde mere aktivt for at opnå synlighed som et interessant arbejdsmarked for unge og de lidt ældre. Det anbefales at erhvervets aktører etablerer endnu tættere dialog med skoler om løbende tilpasning af uddannelsesudbuddet – både med hensyn til de faglige uddannelser (EUD) og efteruddannelser på AMU-området. Særligt den intensiverede indførelse af teknologi, nye produkter samt det øgede fokus på ledelsesrollen og mellemledere bør afspejles i uddannelserne.

- Gartnerierhvervet bør tage initiativ til en systematisk og fremadrettet dialog med skolerne om uddannelsesbehovet. Overskriften kunne være: "Hvad er vores uddannelses- og kompetencebehov i gartnerierhvervet på 5 og 10 års sigt?" og "Hvem er vore medarbejdere på 5 og 10 års sigt".

- I lyset af behovet for fortsat at udvikle gartneriproduktionen kunne et forstærket samarbejde mellem udvalgte aktører inden for forsknings- og udviklingsområdet og virksomhederne bidrage til at skabe en platform for innovation, forskning, udvikling og vidensformidling. Dette skal sikre, at virksomhedsbehov og forskning og udvikling bringes tættere sammen, og derved fremadrettet sikrer vækst og beskæftigelsesmulighederne i branchen.

- Det anbefales at undersøge muligheder og interesse blandt virksomhederne og relevante offentlige forsknings- og udviklingsenheder i et offentlig-privat samarbejde på gartneriområdet. Det anbefales ligeledes at undersøge, hvad de største produktionslande som Holland og Tyskland gør for at sikre det bedst mulige udbytte af offentlig-privat samarbejder på gartneriområdet.

- Gartnerierhvervet i samarbejde med Odense Kommune bør undersøge alternative veje til en billig varmeforsyning for erhvervet, f.eks. ved at udarbejde en fremtidig energiforsyningsstrategi for gartnerierne.

- Gartnerierhvervet anbefales at gå i konstruktiv dialog med myndighederne om fremadrettede løsninger på miljøområdet – både ved om- og nybygningsprojekter og for de eksisterende virksomheder i erhvervet. Erhvervet bør undersøge, hvorvidt der er et efteruddannelsesbehov i forhold til håndtering af pesticider og andre miljøfremmede stoffer. I så fald bør efteruddannelsestilbud synliggøres og udbydes. Odense Kommune bør indgå i yderligere dialog med virksomhederne om god praksis i forhold til håndtering af pesticider, indretning af produktionsanlæg mv. Særligt de mindre virksomheder kan have behov for vejledning på dette område og ikke mindst afmystificering af myndighedssamarbejde.

2 Indledning

2.1 Baggrund

Odense Kommune har en ambitiøs vækststrategi, som er baseret på tre strategiske mål. Det første mål er at skabe en højere produktivitet i virksomhederne, fordi det giver bedre konkurrenceevne, større indtjening og beskæftigelse. Målet er en årlig vækstrate på 2 % i 2020, som matcher den gennemsnitlige OECD-rate. Dernæst er ambitionen at sikre en vækst på 10.000 flere permanente arbejdspladser i 2020. Endelig arbejdes der mod at sikre 2 % årlig vækst i realindkomsten i kommunen med udgangspunkt i, at kommune ligger under landsgennemsnittet. For at opnå målene vil kommune bl.a. sikre, at tabte arbejdspladser inden for industrier, som lukker eller flytter, erstattes af nye videnjobs eller højproduktive produktionsjobs.

Kommunen står imidlertid over for centrale udfordringer. Som påpeget i Planstrategien fra 2015 har Odense en høj arbejdsløshed og for få arbejdspladser, især til højtuddannede, som der er færre af i Odense, end i de øvrige danske storbyer. Konsekvensen er, at mange flytter fra Odense, når de har færdiggjort deres uddannelse. I forhold til den aktuelle beskæftigelsesmæssige udfordring står Odense med cirka 5.000 arbejdsmarkedsparate ledige borgere, som potentielt vil kunne udgøre en arbejdskraftreserve for de brancher og sektorer, hvor der er nye vækst- og udviklingsmuligheder.

Odense Kommune er hjemsted for cirka 1/3 af alle væksthusgartnerier i hele Danmark. Og gartnerierne i Odense Kommune dækker omkring 44 % af det samlede væksthusareal i Danmark. Gartnerierhvervet udgør derfor et kerneområde for Odense Kommune. Det tegner sig desuden for en meget stor del af det danske gartnerierhverv med udviklingsafdelinger og afsætningsorganisationer lokaliseret i Odense Kommune. Et betydeligt antal af danske væksthusgartnerier er således lokaliseret på Fyn og heraf mange i Odense Kommune.

Strukturudviklingen i gartnerierhvervet har siden 1980erne gået mod færre gartnerier og større enheder. Denne udvikling forventes at fortsætte og er bl.a. sket som et resultat af skarpere markedsmæssig konkurrence, som har affødt et behov for kontinuerlige rationaliserings- og effektiviseringsprocesser, større enheder, mv. som igen er blevet forstærket af den teknologiske udvikling og mulighederne i automatisering af produktionen.

Det er særligt de helt store gartnerier (såkaldte megagartnerier), som gennem de senere år i særlig grad har formået at forøge deres indtjening bl.a. som resultat af markedssituationen på det europæiske marked og en omstilling fra salg gennem grossister til direkte salg til store butikskæder. Gartnerier har som resultat af denne proces vendt en gennem flere år negativ økonomisk udvikling til økonomisk fremgang i 2017, som blev det bedste resultat for branchen i de seneste 33 år. Dertil kommer nye produktudviklingsmuligheder som resultat af tilladelsen til produktion af medicinsk cannabis, som forventes at skabe ny udvikling i branchen og nye arbejdspladser.

Som konsekvens af udviklingen i branchen er der sket et væsentlig fald i branchens beskæftigelse henover de sidste ti år. I 2016 beskæftigede sektoren "Landbrug, skovbrug og fiskeri" i Odense således 23 % færre ansatte sammenlignet med 2008.[3] Det har kunnet mærkes, da gartnerierhvervet stadig udgør en ikke ubetydelig del af erhvervslivet i Odenses og på Fyn.

På trods af den faldende beskæftigelse, oplever branchen at det kan være vanskeligt at rekruttere arbejdskraft med de rette kvalifikationer. Antallet af personer, som gennemfører gartneruddannelsen, har været faldende og forventes at være utilstrækkeligt til at sikre et tilstrækkeligt rekrutteringsgrundlag til branchen på længere sigt. Samtidig er der tegn på, at deltidsbeskæftigede, unge under uddannelse samt udenlandsk arbejdskraft udgør en betydelig andel af de beskæftigede i branchen. Ifølge RAS statistikken udgør Lønmodtagere under kategorien "u.n.a." (uden nærmere angivelse) mere end 50 % af de beskæftigede. Branchen har altså en meget høj andel af beskæftigede med en løs tilknytning til arbejdsmarkedet og tilsyneladende uden særlige uddannelsesmæssige forudsætninger. Denne situation kan vise sig at være kritisk for branchen, når man oplever et stigende fokus på ny teknologi og automatisering, samtidig med et faldende udbud af kvalificeret arbejdskraft og stigende rekrutteringsproblemer.

2.2 Formål

For at fremtidssikre og understøtte gartnerierhvervet i Odense Kommune og på Fyn har kommunen sammen med Dansk Gartneri besluttet at undersøge gartnerierhvervets nuværende og potentielle fremtidige rolle i relation til at skabe øget vækst og flere arbejdspladser. Det er primært væksthusgartneri med produktion i drivhuse, som analysen fokuserer på.

Undersøgelsen fokuserer derfor på gartnerierhvervets struktur, uddannelse og rekruttering, herunder beskæftigelsen i branchen, rekrutteringsgrundlaget og branchens forventninger til den fremtidige kompetenceefterspørgsel. Derefter analyseres de parametre og udfordringer med størst betydning for fremtiden herunder muligheder og forventninger til øget automatisering, fysisk planlægning, miljø og energi samt produktudviklingsmuligheder.

Analysen munder ud i konkrete og handlingsrettede anbefalinger, som skal bidrage til at sikre, at Odense Kommune udnytter den vækstsituation, som gartneribranchen befinder sig i ved at skabe gunstige og attraktive rammevilkår bl.a. gennem adgang til kompetent og kvalificeret arbejdskraft, som efterspørges i branchen.

2.3 Datagrundlag

Analysen bygger på en gennemgang af gartnerierhvervets struktur, analyser af registerdata vedrørende beskæftigelses- og uddannelsesdata fra ledige på i Odense og på Fyn, gennemførsel af interviews med udvalgte nøglepersoner fra

[3] Danmarks Statistik, RAS310.

gartneriområdet og en spørgeskemaundersøgelse udsendt til Fynske gartnerivirksomheder.

Der er indledningsvist lavet en gennemgang af erhvervets struktur (antal, areal, økonomisk udvikling og omkostninger herunder energiudgifter) med udgangspunkt i desk research og analyse af tilgængelige data fra Danmarks Statistik. På grund af opbygningen af statistikken i Danmarks Statistik er det ikke alt data, der kan afgrænses på geografisk niveau (fx Fyn) og kategoriseres på typer af gartnerivirksomhed. Er det tilfældet, vil det fremgå ved præsentation af data.

Identifikation af nøglepersoner til personlige interviews og telefoninterviews er sket med hjælp fra Dansk Gartneri og Odense Kommune. I alt er 21 personer blevet interviewet med udgangspunkt i en semistruktureret interviewguide.

Spørgeskemaundersøgelsen bygger på en liste med Fynske gartnerivirksomheder modtaget fra Dansk Gartneri, som efterfølgende er blevet verificeret og udbygget af COWI, således at den endelige liste indeholder kontaktinformation på 75 fynske gartnerivirksomheder. Der er udsendt to rykkere efter udsendelse af mail med link til spørgeskemaet, hvilket har resulteret i 31 besvarelser, svarende 41 %. Sammenlignet med tilsvarende undersøgelser vurderes besvarelsesprocenten som tilfredsstillende.

Analysen af uddannelse og rekruttering bygger på registerbaserede data fra Beskæftigelsesministeriets DREAM-database, som vi har koblet med registerdata på Danmarks Statistik om befolkningens uddannelse mv. I analyserne er gartnerierhvervet afgrænset som følgende under-brancher:

01.13.00 Dyrkning af grøntsager og meloner, rødder og rodfrugter
01.19.00 Dyrkning af andre etårige afgrøder
01.22.00 Dyrkning af tropiske og subtropiske frugter
01.23.00 Dyrkning af citrusfrugter
01.24.00 Dyrkning af kernefrugter og stenfrugter
01.25.00 Dyrkning af træfrugter, bær og nødder
01.28.00 Dyrkning af krydderiplanter, aromaplanter og lægeplanter
01.30.00 Planteformering

Registeranalysen på arbejdskraftområdet er således baseret på virksomhedernes brancheregistrering hos Danmarks Statistik. I det omfang at virksomheder ikke registreret korrekt, vil det også betyde en vis usikkerhed i tallene.

Et udkast af rapporten har været drøftet med Odense kommune og Dansk Gartneri inden offentliggørelse af den endelige rapport.

3 Gartnerierhvervets struktur og indtjening

Færre og større gartnerier

Det danske gartnerierhverv har siden 1980erne gennemgået en omfattende strukturudvikling, der går i retning af relativt få men større væksthusgartnerier. Udviklingen skal tilskrives dels sammenlægninger af gartnerivirksomheder, dels nedlukninger. Parallelt med faldet i antallet af gartnerier, er der fremgang i gartneriernes størrelse målt på areal. Udviklingen er i høj grad drevet et stærkt fokus på rationalisering, stordriftsfordele og optimering af logistik. Samtidig kan vi konstatere en stigende spredning. En opgørelse fra 2012 viser, at de 20 % største gartnerier står for 80 % af den samlede omsætning i gartnerierhvervet, hvor de 20 år tidligere stod for kun 60 %.[4] De enkelte gartneriers gennemsnitlige vækst har altså været relativ beskeden, imens væksten har været skævt fordelt. Målt i omsætning spiller de store gartnerier en betydelig rolle i erhvervet.

Fynske gartnerier

Med 113 erhvervsgartnerier i Odense Kommune[5] og 331 gartneribedrifter på Fyn[6] udgør de fynske gartnerivirksomheder en væsentlig del af den samlede danske gartneribranche i 2017.

Figur 3-1 Antal gartneribedrifter i Danmark 2010-2017

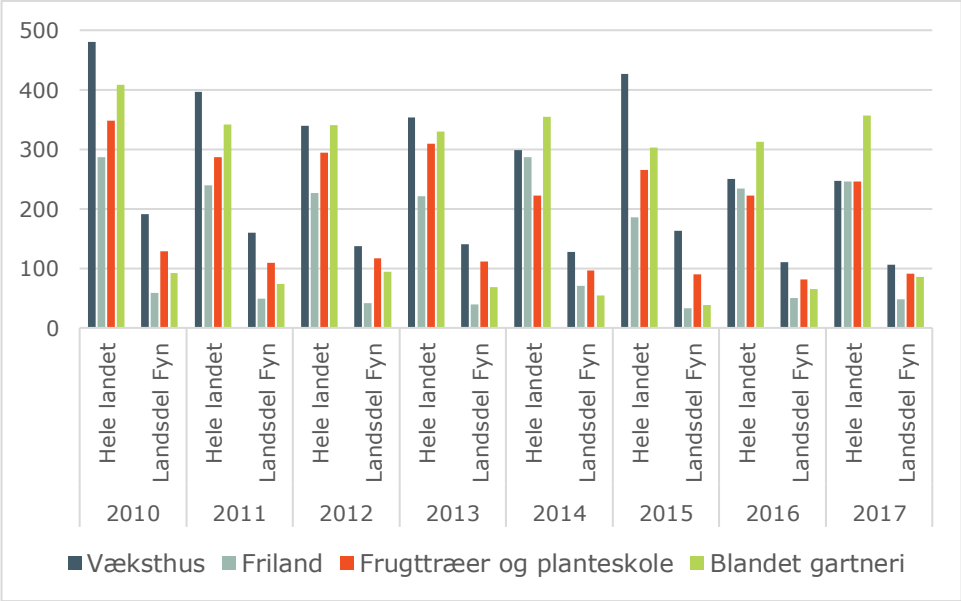

Kilde: Danmarks Statistik

Den kraftige koncentration af gartnerier i og omkring Odense Kommune ses tydeligt nedenfor.

[4] Henning Otte Hansen (2012), Dansk gartneri og Den Grønne Vækstklynge

[5] COWIs data pba. af udtræk fra CVR-registret (2017)

[6] Dataudtræk fra Danmarks Statistik. I opgørelsen indgår kategorierne 'væksthus', 'friland', 'frugttræer og planteskole' og 'blandet gartneri' (2017). Tallene er opgjort for Landsdel Fyn, hermed menes det gamle Fyns Amt.

Figur 3-2 Lokaliseringen af gartnerier på Fyn (2018)

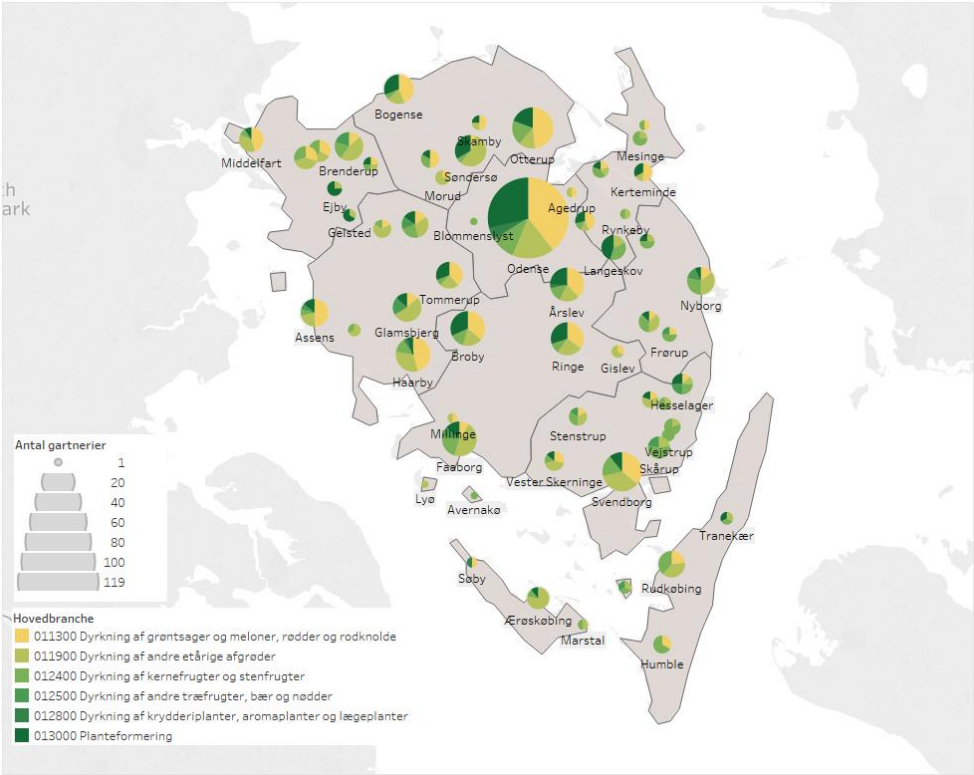

Kilde: Data fra CVR.dk (november 2018)

Strukturudviklingen i erhvervet som beskrevet her, er derfor i høj grad en karakteristik af udviklingen i det fynske gartnerierhverv. Som det fremgår af Figur 3-1 er antallet af væksthusgartnerier på de nærmest halveret i perioden 2010-2017. De fynske væksthusgartnerier har således gennem en længere årrække udviklet sig hen mod færre men større producenter. Det er særligt et tungt segment af væksthusbranchen, der har været meget orienteret mod ekspansion og innovation, både hvad angår produktion af potteplanter og grøntsager – de to vigtigste produktgrupper inden for dansk gartnerierhverv. Koncentrationen af gartnerier på Fyn ses bl.a. ved, at ca. 75 % af de største potteplantegartnerier i Danmark findes på Fyn og særligt i og omkring Odense.[7] Set i lyset af, at potteplantegartnerierne står for størstedelen af beskæftigelsen i gartnerierhvervet, er det ikke uden betydning.

Ejerform i gartneribranchen

Ser vi nærmere på ejerformen i gartneribranchen, er det tydeligt, at størstedelen af gartneribedrifterne i Danmark er enkeltmandsvirksomheder. Over de seneste 7 år har der dog været et svagt fald i den procentvise andel af gartnerier med denne ejerform. Hvor 78 % af de danske gartneribedrifter i 2010 var enkeltmandsvirksomheder, kan vi konstatere, at det i 2017 gælder for ca. 72 % af gartnerierne.

[7] Henning Otte Hansen (2012), Dansk gartneri og Den Grønne Vækstklynge.

Figur 3-3 Gartneribedrifter i Danmark opgjort efter virksomhedsform, 2010-2017

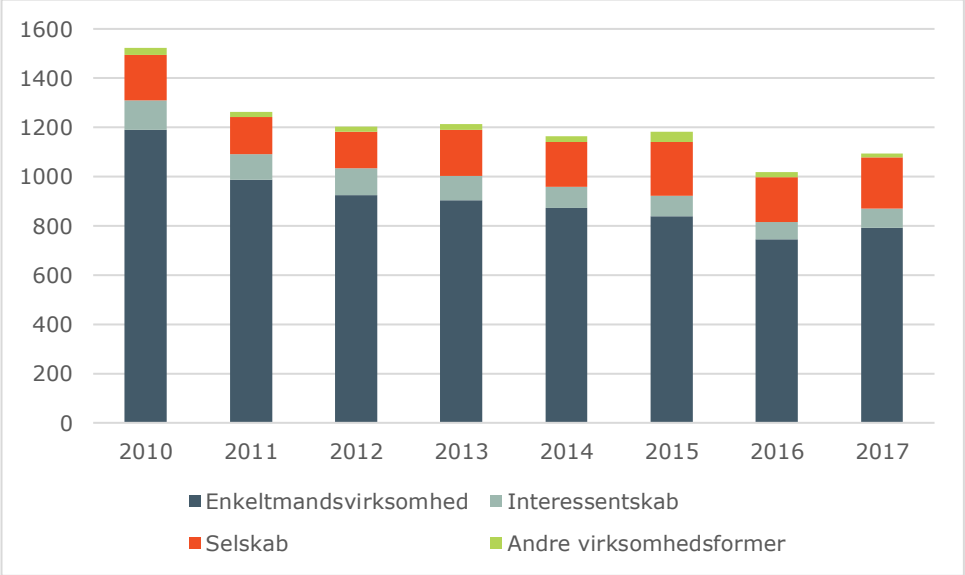

Kilde: Danmarks Statistik

Markant positiv udvikling i indtjening

I forhold til den økonomiske udvikling blandt de fynske gartnerier, har branchen rettet sig væsentligt siden finanskrisen i 2008, hvor fald i priser og omsætning satte dybe spor i indtjeningen. En regnskabsanalyse udgivet i februar 2018 peger således på 2017 som det indtjeningsmæssigt bedste år nogensinde i de 33 år analysen er foretaget.[8] Således er den gennemsnitlige indtjening i de 36 fynske gartnerier i analysen på knap 1,1 mio. dkr. sammenlignet med et gennemsnitligt tab på 300.000 per gartneri i 2008.[9]

Den positive udvikling, som erhvervet generelt er i for øjeblikket, afspejler sig også i COWIs rundspørge, hvor virksomhederne helt overvejende vurderer, at indtjening og omsætning enten er konstant eller sigende over de sidste 3 år.

[8] PK revision, "Regnskabsanalyse – gartnerier 2017"

[9] PK revision, "Regnskabsanalyse – gartnerier 2011"

Figur 3-4 Fynske gartneriers oplevelse af udviklingen i omsætning og indtjening de sidste tre år

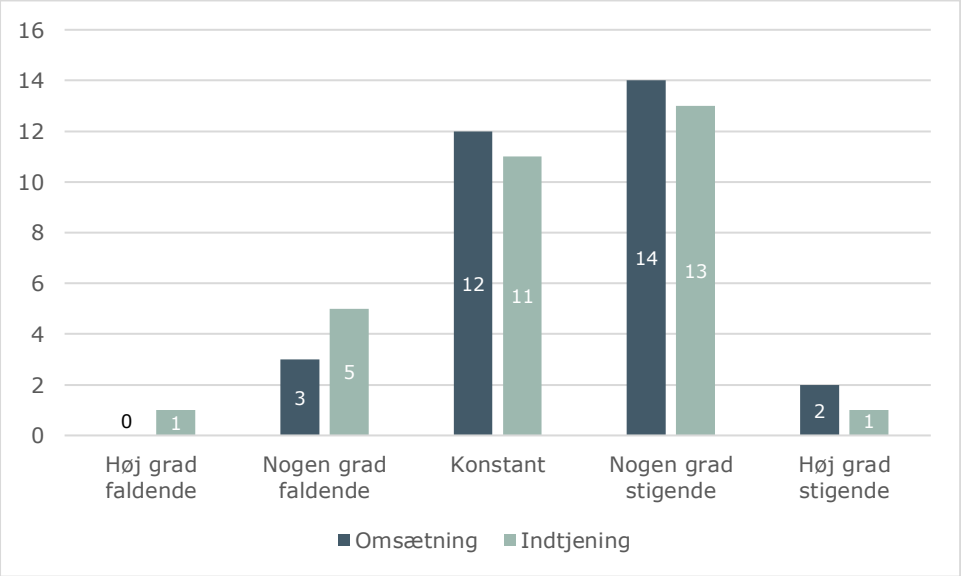

Kilde: COWIs survey (n=31)

Vækst i de store gartnerier

Væksten i indtjening er primært drevet af stigning i omsætningen men også underbygget af faldende afskrivninger og renteomkostninger. Ud af de 36 gartnerier i undersøgelsen havde 72 % overskud mod kun 50 % i 2015. Styrkelsen i indtjeningen har dog overvejende begrænset sig til de store potteplantegartnerier og gartnerier der bl.a. producerer fødevarer. Hos de store gartnerier, der næsten har set en fordobling i deres overskud fra 2016 til 2017, skyldes væksten udelukkende stigning i omsætningen.

Stigninger i investeringer

Den samlede pæne indtjening siden 2011 har resulteret i en øgning i investeringerne. Således er investeringerne i analysen steget fra 60 mio. i 2016 til 76 mio. i 2017. Pressede indtjeninger har tidligere reduceret omfanget af investeringer. Faldet har blandt andet efterfølgende kunne aflæses i omfanget af afskrivninger i regnskaberne. På kort sigt har dette kunnet øge den samlede indtjening (indtjening efter afskrivninger). Et fald i investeringer på lidt længere sigt indikerer dog en branche i afvikling. At investeringerne er mærkbart opadgående samtidig med at soliditeten (forholdet mellem egenkapital og ekstern finansiering) er stigende er således et sundhedstegn, dog nok især for de store gartnerier.

Eksport i erhvervet

Eksport af danske produkter stiger relativt hurtigere end afsætningsmulighederne på det danske marked. Derfor er vækstmulighederne store for de gartnerivirksomheder, der har internationale aftagere. Danske gartnerier har over de seneste 15 år oplevet en relativ betydelig stigning i deres eksportandel, særligt inden for potteplanteproduktionen.[10] Den danske gartneribranches hovedmarked for afsætning skal findes relativt tæt på Danmark. Blandt de vigtigste aftagere er hhv. Tyskland, Sverige og Norge. Blandt de 10 største eksportlande findes samtlige i Europa, imens USA med en er det største aftagerland uden for Europa.[11]

---

[10] Henning Otte Hansen (2012), Dansk gartneri og Den Grønne Vækstklynge

[11] Henning Otte Hansen (2012), Dansk gartneri og Den Grønne Vækstklynge, (2009-tal)

Konkurrence fra Holland

Den væsentligste konkurrent til danske gartnerier skal også findes i Europa. På væksthusområdet er Hollands verdensmarkedsandele overlegne relativt til de det danske gartnerierhverv. Tager man markedsandele som et udtryk for konkurrenceevne, er Holland i front. Når det gælder potteplanter – som er det største enkeltprodukt i den danske gartnerisektor – har dansk gartnerierhverv tabt markedsandele siden midten af 1990'erne. Derimod har Holland øget deres andele markant.[12] Det hollandske gartnerierhvervs førerposition skal dels tilskrives den relativt tættere placering på de store markeder i Mellemeuropa, der betyder færre transportomkostninger og bedre muligheder for logistikoptimering for de hollandske gartnerier. Dels er forklaringen strukturforskelle i bl.a. ejerformer, hvor udviklingen i Holland er 5-10 år forud for den danske.

Globaliseringens betydning for konkurrenceevne

En arbejdskraftsintensiv gartneriproduktion og en relativt højtlønnet arbejdskraft sætter dansk gartneri under stigende konkurrencepres fra lavomkostningslande. Import fra Syd- og Østeuropa, hvor arbejdskraftsomkostningerne er lavere, presser de danske priser på bl.a. frugt- og grøntsagsprodukter, og billigere og mere effektive transportmuligheder har øget den internationale konkurrence. Over de seneste 15-20 år har udviklingen dog også udmøntet sig i et stigende antal udflytninger og outsourcing af gartneriproduktionen til lande, hvor klima og omkostningsniveauet er mere fordelagtig for produktionen. Udflytninger er altså blevet brugt som et strategisk redskab til at øge gartneriernes internationale konkurrenceevne. Udflytning af produktionen kræver imidlertid betydelige ressourcer at gennemføre og er derfor primært forbeholdt de største gartnervirksomheder. Samtidig er udflytning ikke uproblematisk for det danske arbejdsmarked, da udflytning er lig med ophør af en dansk produktion.

Optimering af proces og produkt

Hvis branchen skal overkomme de udfordringer, som de ændrede markedsvilkår skaber, er det nødvendigt, at erhvervet som helhed fokuserer på at udvikle deres internationale konkurrenceevne. Vi oplever, at de fynske gartnerivirksomheder er meget bevidste om udviklingen i de konkurrencemæssige vilkår, og at udviklingen skaber et væsentligt incitament til at optimere i produktionen. Skal gartnerierhvervet på længere sigt kunne konkurrere med de udenlandske producenter, er både optimering i produktionen fx via automatisering og produktudvikling en nødvendighed.

Styrkepositioner i gartnerierhvervet

Skal væksten i indtjening og omsætning blandt de fynske gartnerier sikres fremadrettet, er det nødvendigt at udnytte erhvervets interne styrkepositioner. I udgivelsen 'Dansk Gartneri og Den Grønne Vækstklynge' (2012) identificeres en række styrker, der kan udnyttes med henblik på at øge erhvervets konkurrenceevne. Flere af de identificerede styrkepositioner er valideret i både vores ekspertinterviews og interviews med branchen.

Blandt de oplagte styrkepositioner er:

- **Høj mekanisering og teknologianvendelse**: Danske gartnerier har i vid udstrækning formået at mekanisere erhvervet. I den forbindelse noterer vi os, at der i det danske gartnerierhverv er tale om en relativ høj effektivitet målt som udbytte pr. areal og pr. arbejdskraftenhed. Der er dog behov for,

[12] Henning Otte Hansen (2012), Dansk gartneri og Den Grønne Vækstklynge

at der løbende bliver udviklet ny teknologi, der kan effektivisere de arbejdskrafttunge processer i erhvervet. Her vil særligt de store gartnerier have en fordel, da de i højere grad har økonomisk tyngde til at investere i teknologiudvikling relativt til de mindre gartnerier.

- **Effektivisering på energiområdet**: Siden 1996 er energiforbruget i væksthussektoren faldet med 35 %[13], og tal fra Danmarks Statistik viser, at energiforbruget til opvarmning af væksthuse de seneste 10 år har været nedadgående (se tabel herunder).[14]

Figur 3-5 Energiforbrug til opvarmning af væksthuse (heltidsbedrifter) i Danmark fordelt på regnskabsposter 2008-2017

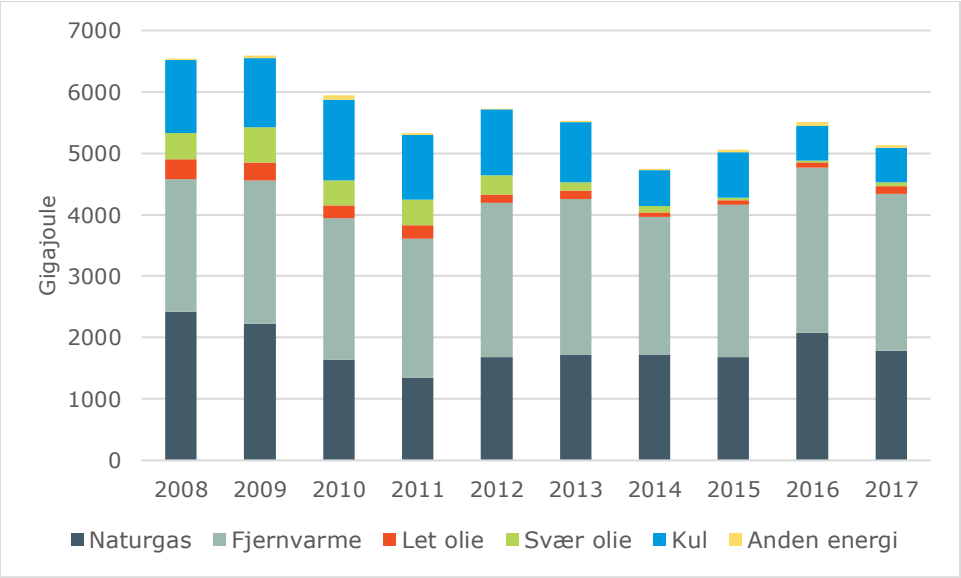

Kilde: Danmarks Statistik

Udviklingen skal i overvejende grad tilskrives energieffektiviseringer. Væksthussektoren er dog stadig energitung, og en relativ stor del af gartneriernes driftsudgifter går til indkøb af energi. Som det fremgår af figur 3-4 udgør udgifter til hhv. el og opvarmning af væksthuse tilsammen en væsentlig del af de samlede udgifter til energi. I 2017 gik ca. 82 % af de samlede energiudgifter til disse to poster – det er en procentvis andel, der har været stabil siden 2008.

[13] Henning Otte Hansen (2012), Dansk gartneri og Den Grønne Vækstklynge

[14] Beregninger foretaget af COWI på baggrund af tal fra Danmarks Statistik

Figur 3-6 Driftsomkostninger til energi for gartnerier (heltidsbedrifter) i Danmark fordelt på regnskabsposter 2008-2017

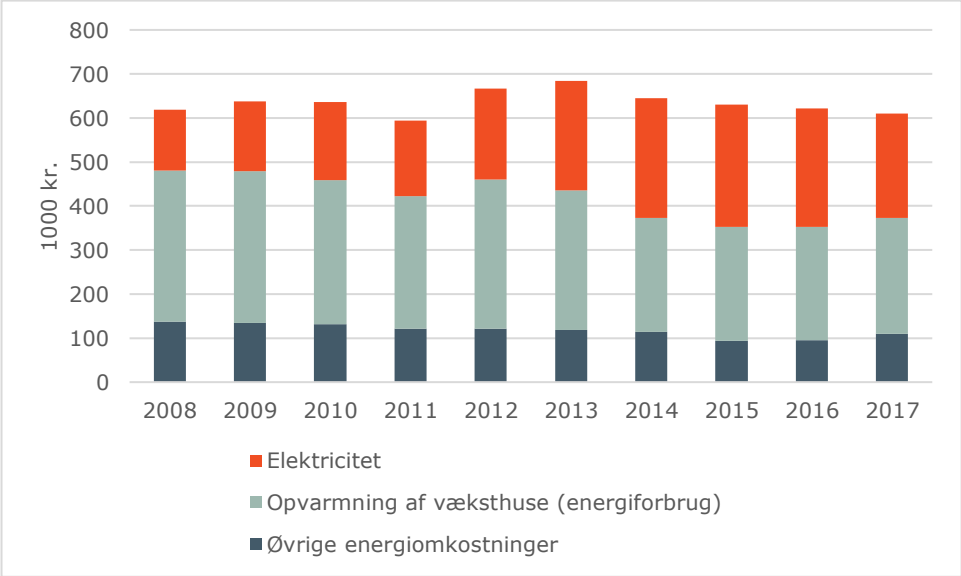

Kilde: Danmarks Statistik

Taget i betragtning, at branchen har ret betydelige omkostninger på energiområdet, er der derfor potentiale for yderligere effektiviseringstiltag.

- **Økologisk produktion**: I branchen er der gode kompetencer i forhold til økologisk produktion af frugt og grønt. Troværdigheden er stor, og overordnet nyder dansk frugt og grønt anerkendelse som produkter med et lavt pesticid-indhold relativt til udenlandske konkurrenter. Især blandt de danske forbrugere har det ledt til en præference for danske produkter, herunder accept af eventuel merpris.

Gartnerierhvervets direkte og afledte økonomiske potentiale

Økonomisk aktivitet i Gartnerierhvervet skaber også aktivitet i andre brancher i Danmark. Underleverandører leverer varer og services til gartnerierhvervet – eksempelvis varmesystemer og drivhuse. Dette kalder man den indirekte effekt af gartnerierhvervet. Yderligere, vil en del af den økonomiske aktivitet i gartnerierhvervet gå til aflønning af arbejdskraft og derigennem til privat forbrug på tværs af alle brancher i den danske økonomi. Dette kaldes den afledte effekt.

Den indirekte og den afledte effekt estimeres på baggrund af multiplikatorer beregnet ud fra input-output tabeller fra Danmarks Statistik. Disse tabeller er den mest detaljerede disaggregering af det danske nationalregnskab, der publiceres. De nyeste offentliggjorte input-output tabeller er for 2015 og de leveres på 117 brancheniveau. Det betyder, at gartnerierhvervet repræsenteres af den branche, der hedder "A010000 Landbrug og gartneri". Det tætteste vi kan komme på multiplikatorer for gartnerierhvervet, vil altså være et sammenkog af gartnerier og landbrug.

For at komme et skridt tætte på gartnerierhvervet, skalerer vi de indirekte og afledte effekter, så de svarer til størrelsesforholdet mellem den direkte beskæftigelse i landbruget og gartnerierhvervet. Det samlede antal beskæftigede i "A010000 Landbrug og gartneri" i 2015 var 62.646 personer i 2015. Dette er

den direkte beskæftigelse. Til sammenligning har vi i dette studie opgjort antallet af beskæftigede i gartnerierhvervet på Fyn i August 2017 til 2.287. Det vil sige, at ca. 4% af den direkte beskæftigelse i ”A010000 Landbrug og gartneri” kan henledes til gartnerierhvervet på Fyn. Denne andel holder vi fast i og benytter til at skalere de indirekte og afledte effekter.

Indkøb af varer og tjenester til ”A010000 Landbrug og gartneri” fra andre brancher genererede i 2015 ca. 29.000 arbejdspladser. Dette er den indirekte beskæftigelse. 4% af dette er ca. 1000, hvilket er et groft overslag på den indirekte beskæftigelse fra gartnerierhvervet på Fyn.

Det gennemsnitlige årlige forbrug per lønmodtager i Danmark var i 2015 ca. 115.000 kr. Dette forbrug skal produceres i Danmark eller importeres. Den del, der produceres i Danmark (ca. 70%) giver anledning til økonomisk aktivitet i alle brancher i Danmark og derigennem genererer det et antal arbejdspladser. Den afledte beskæftigelse fra ”A010000 Landbrug og gartneri” svarer til ca. 13.000 arbejdspladser. 4% af dette er ca. 450, hvilket er et groft overslag på den afledte beskæftigelse fra gartnerierhvervet på Fyn.

4 Uddannelse og rekruttering

4.1 Introduktion

Gartnerierhvervet spiller en stor beskæftigelsesmæssig rolle for både Odense Kommune og det øvrige Fyn, og samtidig er Odense og Fyn hjemsted for en meget stor del af den danske branche for væksthusgartnerier.

Fremgang og konsolidering

Erhvervet oplever i disse år en fremgang i omsætning og for flere virksomheders vedkommende også en fremgang i beskæftigelsen. Gartnerierhvervet oplever fortsat en vis konsolidering, hvilket betyder at væksten hos en række af de større virksomheder i et vist omfang modsvares af mindre virksomheder, der ophører.

Væksten i en række af virksomhederne betyder også, at virksomhederne i et vist omfang stiller andre krav til arbejdskraftens kompetencer. I en periode med generel vækst i beskæftigelsen betyder det, at virksomhederne indimellem oplever rekrutteringsproblemer.

I beskæftigelsesregistrene er gartnerierhvervet en del af hovedbranchen Landbrug, skovbrug og fiskeri. Generelt har denne branche tabt arbejdspladser gennem mange årtier. Ser man på de seneste års udvikling i Odense og på det øvrige Fyn, så viser denne branche dog kun en lille nedgang de seneste år, og for Odense er der de seneste år sket en lille vækst i beskæftigelsen.

Gartnerierhvervet udgør en relativ stor andel af den samlede beskæftigelse inden for Landbrug, skovbrug og fiskeri i Odense. Der er derfor grund til at antage, at gartnerierhvervet medvirker til den positive udvikling i den samlede jordbrugsbranche i Odense.

Figur 4-1 Beskæftigelsen inden for landbrug, skovbrug og fiskeri. Odense og Fyn, 2010 – 2016.

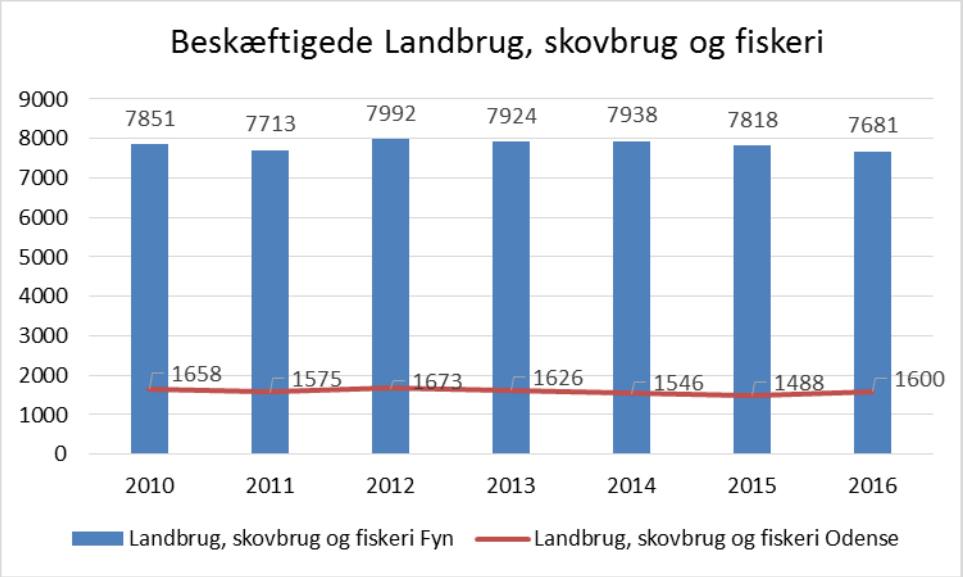

Kilde: Danmarks Statistik

4.2 Beskæftigelsen i gartnerierhvervet

Dette afsnit indeholder en analyse af dels de beskæftigede i gartnerierhvervet og dels af rekrutteringsgrundlaget til erhvervet blandt de ledige ikke-faglærte. Formålet med denne analyse er at belyse omfanget og sammensætningen af beskæftigelsen i gartnerierhvervet og afdække hvilke muligheder erhvervet har for at rekruttere arbejdskraft, enten ledige som har erfaring fra erhvervet eller ledige med erhvervserfaring fra andre erhverv.

Resultaterne bygger på registerbaserede analyser af Beskæftigelsesministeriets DREAM-database, som vi har koblet med registerdata på Danmarks Statistik om befolkningens uddannelse mv.

Visse sæsonforskelle, men mindst i Odense

Alt i alt var godt 1.800 personer – svarende til ca. 1.400 fuldtidsbeskæftigede - beskæftiget inden for gartnerierhvervet[15] på Fyn i januar 2018. Heraf var omkring 1.000 beskæftiget på virksomheder i Odense. I sommersæsonen (august 2017) var beskæftigelsen knapt 500 personer højere.[16] Det skal bemærkes, at august og januar ikke nødvendigvis repræsenterer månederne med hhv. højeste og laveste beskæftigelse. Sæsonvariationen kan skifte fra virksomhed til virksomhed.

Afgrænsning af gartnerierhvervet

Når der tales om gartnerierhvervet i denne analyse, så erhvervet statistisk afgrænset til disse underbrancher. Den statistiske analyse må tage forbehold for virksomheder som har væksthuse, men som ikke har registeret sig i én af de nedenstående brancher eller virksomheder, som drives som bierhverv mv.

01.13.00 Dyrkning af grøntsager og meloner, rødder og rodfrugter
01.19.00 Dyrkning af andre etårige afgrøder
01.22.00 Dyrkning af tropiske og subtropiske frugter
01.23.00 Dyrkning af citrusfrugter
01.24.00 Dyrkning af kernefrugter og stenfrugter
01.25.00 Dyrkning af træfrugter, bær og nødder
01.28.00 Dyrkning af krydderiplanter, aromaplanter og lægeplanter
01.30.00 Planteformering

Tabel 4-1 Beskæftigede inden for gartnerierhvervet i august 2017 og januar 2018 opdelt efter virksomhedens placering.

	August 2017	Januar 2018	Forskel på sommer og vinter
Odense	1.144	1.019	125
Resten af Fyn	1.143	798	345
I alt	2.287	1.817	470

Kilde: COWIs analyser af Beskæftigelsesministeriets DREAM-database.

[15] Den anvendte afgrænsning af gartnerierhvervet fremgår af afsnit 2.3.
[16] Svarende til knapt 300 fuldtidsbeskæftigede.

Forskellen mellem sommer- og vinterbeskæftigelsen skyldes især, at der i august 2017 var væsentligt flere ansat på resten af Fyn end i januar 2018 (345 personer). I august 2017 var der således lige så mange i beskæftigelse på resten af Fyn som i Odense.

Det viser sig altså, at beskæftigelsen varierer ganske betydeligt mellem sommer og vinter for Fyn og kun i mindre grad for virksomhederne i Odense.

4.3 Hvem er de beskæftigede i gartnerierhvervet?

Kønsfordelingen blandt de beskæftigede er præget af stort set lige mange kvinder og mænd. I sommersæsonen var kønsfordelingen dog lidt skævere end i vintersæsonen på resten af Fyn, svarende til, at det i lidt højere grad er mænd, der ansættes i sommersæsonen på resten af Fyn.

Figur 4-2 Beskæftigede i gartnerierhvervet på Fyn i august 2017 og januar 2018 opdelt efter køn.

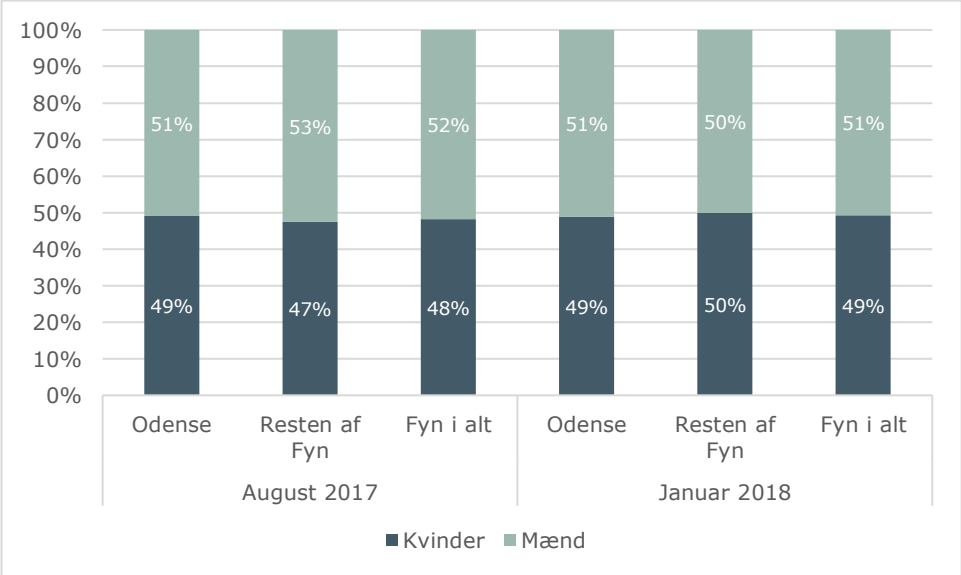

Kilde: COWIs analyser af Beskæftigelsesministeriets DREAM-database.

32 % af de beskæftigede i gartnerierhvervet på Fyn var under 30 år i januar 2018. I Odense var andelen større (35 %) end på resten af Fyn (28 %).

I højsæsonen stiger andelen af unge under 30 år. I august 2017 var 35 % under 30 år. Andelen af unge var især højere på resten af Fyn.

Figur 4-3 Beskæftigede i gartnerierhvervet på Fyn i august 2017 og januar 2018 opdelt efter alder.

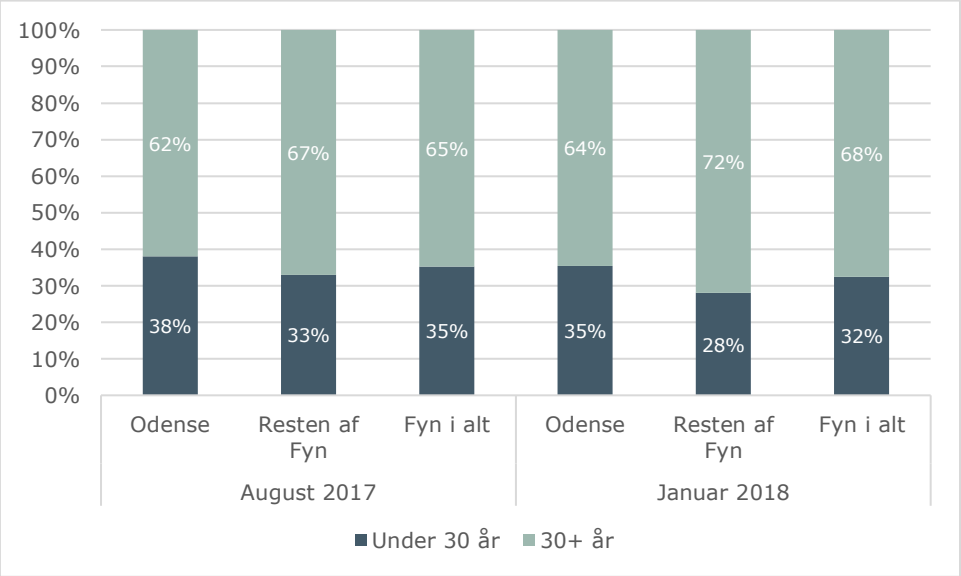

Kilde: COWIs analyser af Beskæftigelsesministeriets DREAM-database.

38 % af de beskæftigede i gartnerierhvervet på Fyn i januar 2018 var ikke-faglærte. 39 % havde en erhvervsfaglig uddannelse, og 23 % havde en videregående uddannelse. I Odense havde lidt flere af de ansatte en videregående uddannelse (24 %) end på resten af Fyn (20 %) – og forskellen var endnu mere udtalt i sommersæsonen.

Andelen af ikke-faglærte i gartnerierhvervet var noget større i sommeren 2017 (44 %) end i vinteren 2018. Det skyldtes først og fremmest, at gartnerierhvervet på resten af Fyn beskæftigede væsentligt flere ikke-faglærte i august 2017 (50 %) end i januar 2018 (39 %).

Figur 4-4 Beskæftigede i gartnerierhvervet på Fyn i august 2017 og januar 2018 opdelt efter uddannelse.

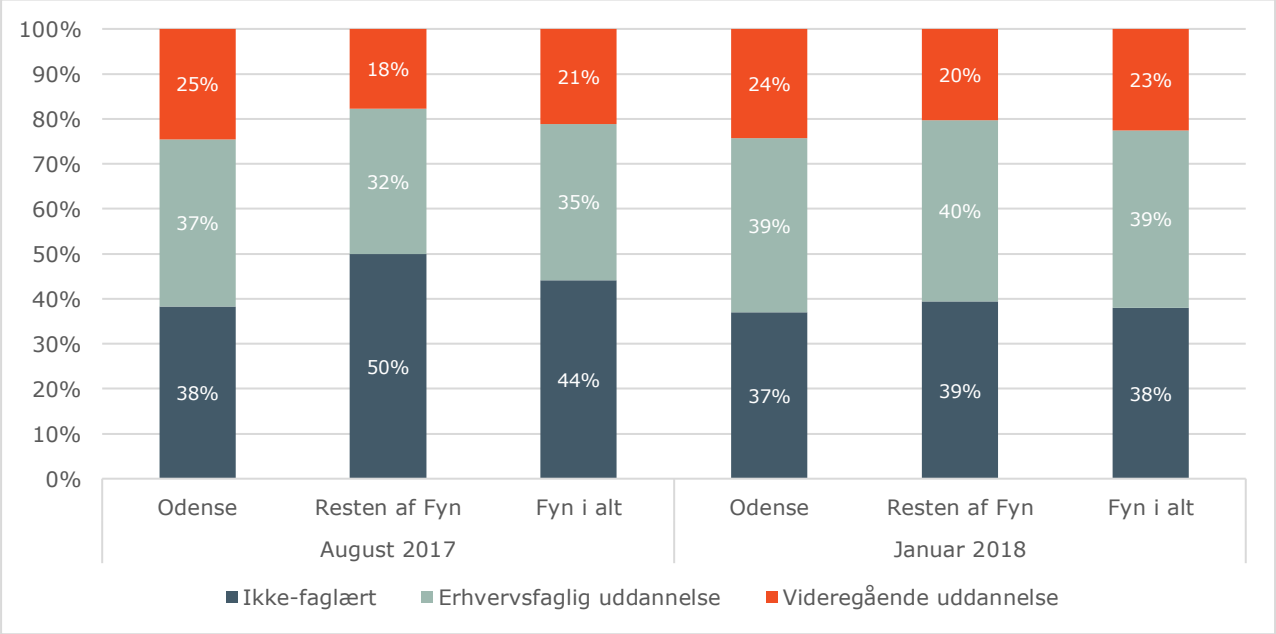

Kilde: COWIs analyser af Beskæftigelsesministeriets DREAM-database og uddannelsesregistrene på Danmarks Statistik.

61 % af de beskæftigede i gartnerierhvervet i januar 2018 havde dansk statsborgerskab. 26 % var statsborgere i et vestligt land og 13 % var statsborgere i et ikke-vestligt land.[17] Specielt i Odense var mange af de ansatte i erhvervet udenlandske statsborgere (41 % mod 38 % på resten af FYN), først og fremmest fordi andelen, der kom fra ikke-vestlige lande (17 %) var større end på resten af Fyn (9 %).

I sommersæsonen var andelen med udenlandsk statsborgerskab omvendt lidt højere på resten af Fyn (47 %) end i Odense (45 %), først og fremmest fordi andelen fra vestlige lande var noget højere i august 2017 (38 %) end i januar 2018 (29 %).

[17] Vestlige lande består af alle EU-lande, Andorra, Island, Liechtenstein, Monaco, Norge, San Marino, Schweiz, Vatikanstaten, Canada, USA, Australien og New Zealand.

Figur 4-5 Beskæftigede i gartnerierhvervet på Fyn i august 2017 og januar 2018 opdelt efter statsborgerskab.

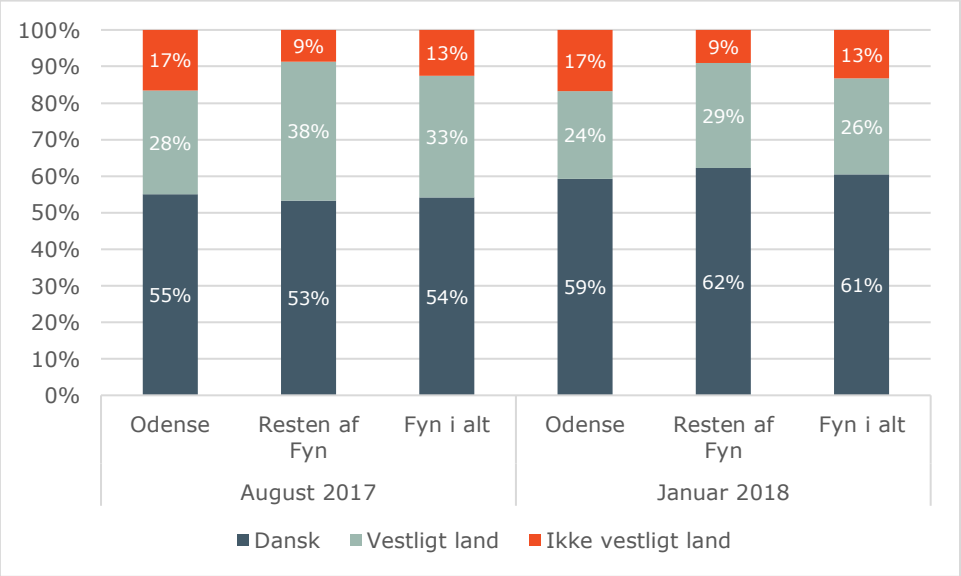

Kilde: COWIs analyser af Beskæftigelsesministeriets DREAM-database.

COWI har foretaget en særlig analyse af sæsonarbejdskraften i gartnerierhvervet, for at få en vurdering af, i hvilket omfang sæsonarbejdskraften venter tilbage til gartnerierhvervet år efter år.

Vi har i analysen taget udgangspunkt i beskæftigede i gartnerierhvervet i 2014 og analyseret hvorvidt disse medarbejdere har været ansat igen de følgende år.

Vi har defineret sæsonarbejdskraft inden for gartnerierhvervet på Fyn i et givet år, som ansatte der opfylder følgende betingelser:

- Har arbejdet i mindst en måned inden for gartnerierhvervet på Fyn i det givne år og,
- som ophører med beskæftigelsen i det pågældende år og derefter i mindst de tre efterfølgende måneder ikke arbejder inden for gartnerierhvervet på Fyn.

På grundlag af denne definition finder vi, at 3.550 personer arbejdede som sæsonarbejdskraft inden for gartnerierhvervet på Fyn i et af årene 2014-2017. 755 har arbejdet som sæsonarbejdskraft i to af årene i perioden. 280 har arbejdet som sæsonarbejdskraft i 3 af årene, og 182 personer har arbejdet som sæsonarbejdskraft i alle 4 år i perioden 2014-2017.

Stor udskiftning blandt sæsonarbejdere

Det synes dermed at være relativt få, der vender tilbage til gartnerierhvervet år efter år, og virksomhederne i gartnerierhvervet skal derfor i vid udstrækning rekruttere og oplære nye medarbejdere til hver højsæson.

Figur 4-6 Sæsonarbejdskraft inden for gartnerierhvervet på Fyn i perioden 2014 – 2017.

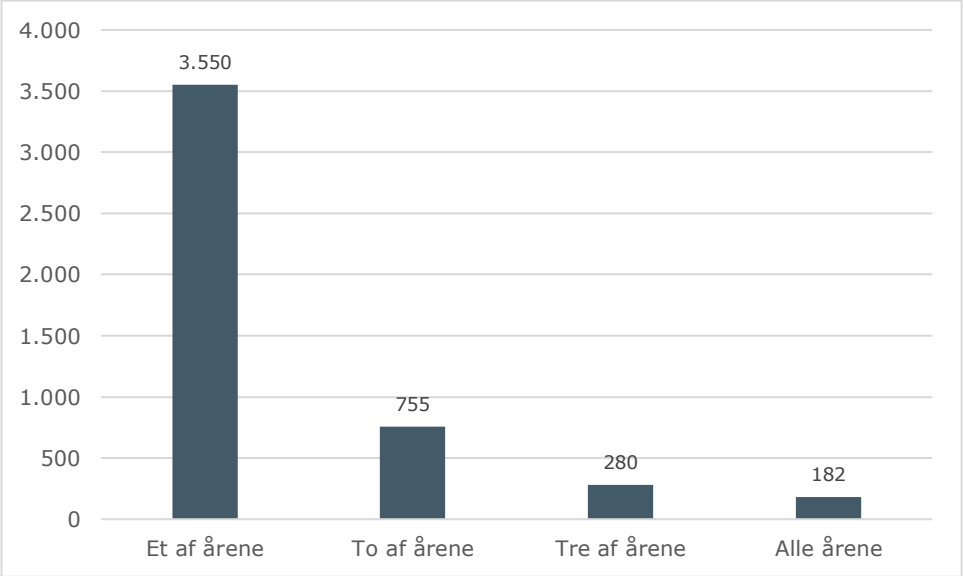

Note: Se teksten vedr. den anvendte definition af sæsonarbejdskraft.

Kilde: COWIs analyser af Beskæftigelsesministeriets DREAM-database.

Tabellen nedenfor viser, at der er ret få personer i Odense Kommune uden dansk statsborgerskab, som arbejder i gartnerisektoren uden at have fast bopæl i Danmark. Henholdsvis under 5 personer i januar 2018 og 22 personer i august 2017. Dog er antallet højere, hvis man ser på hele Fyn helholdsvis 27 og 168.

Tabel 4-2 Udenlandsk arbejdskraft i gartnerisektoren i Odense og på Fyn uden fast bopæl i Danmark

Arbejde i gartnerisektoren i januar 2018	Personer uden dansk statsborgerskab, der ikke har haft bopæl i Danmark i 2018	Personer uden dansk statsborgerskab, der ikke har haft bopæl i Danmark i % af antal beskæftigede i alt
Odense	**Under 5**	**0%**
Resten af Fyn	**27**	**3%**
I alt	**30**	**2%**
Arbejde i gartnerisektoren i august 2017	**Personer uden dansk statsborgerskab, der ikke har haft bopæl i Danmark i 2017**	**Personer uden dansk statsborgerskab, der ikke har haft bopæl i Danmark i % af antal beskæftigede i alt**
Odense	**22**	**2%**
Resten af Fyn	**168**	**15%**
I alt	**190**	**8%**

Kilde: COWIs analyser af Beskæftigelsesministeriets DREAM-database

4.4 Rekrutteringsgrundlaget blandt faglærte gartnere

Uddannede gartnere udgør den faglige kernearbejdskraft inden for gartnerierhvervet. Gartneruddannelsen er opdelt i flere specialer, men den uddannelsesretning, som er relevant for gartnerierhvervet, er væksthusgartner.

Siden 2008 har er været en nedgang i antallet uddannede væksthusgartnere i både Odense Kommune og på det øvrige Fyn. I Odense har der været et fald på knap 90 personer (13%) fra 2008 til 2016. For det øvrige Fyn er faldet på 137 personer eller (11 %).

Figur 4-7 Udviklingen i arbejdsstyrken for væksthusgartnere i Odense 2008 - 2016.

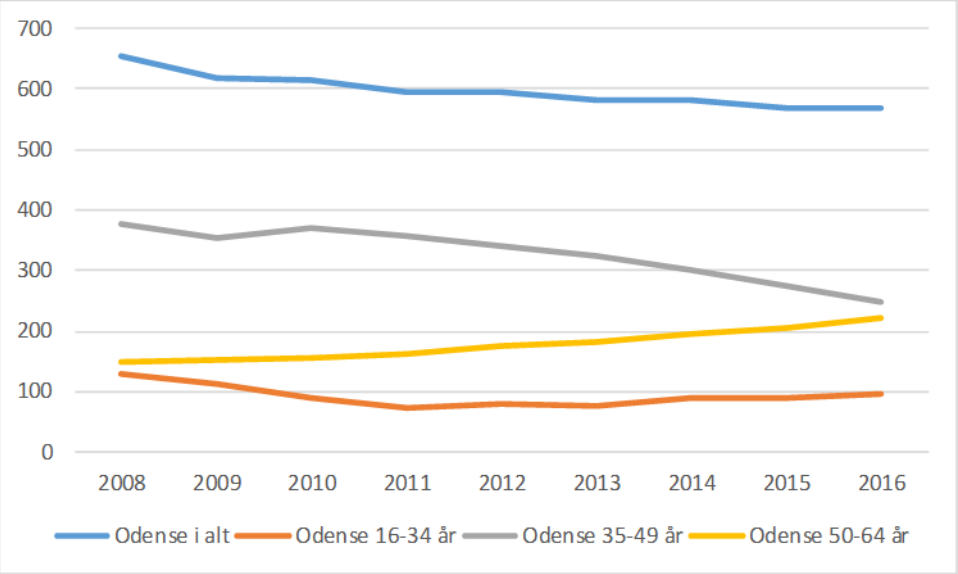

Note: Figuren viser udviklingen i arbejdsstyrken for personer med erhvervsfaglig uddannelse som væksthusgartner i alderen 16-64 år og bopæl i det viste område.

Kilde: COWIs analyser af udvalgte registre i Danmarks Statistik.

Figur 4-8 Udviklingen i arbejdsstyrken for væksthusgartnere på resten af Fyn 2008 - 2016.

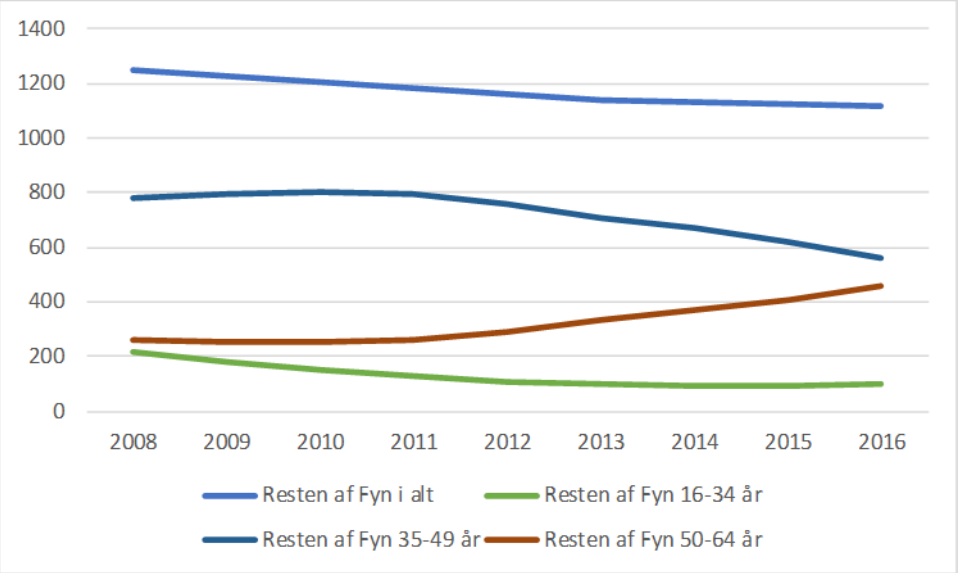

Note: Figuren viser udviklingen i arbejdsstyrken for personer med erhvervsfaglig uddannelse som væksthusgartner i alderen 16-64 år og bopæl i det viste område.

Kilde: COWIs analyser af udvalgte registre i Danmarks Statistik.

Tallene viser også, at udviklingen dækker over, at antallet af væksthusgartnere stiger i aldersgruppen 50 – 64 år og falder for grupperne 16 – 34 årige og 35 – 49 årige. Der bliver altså flere ældre og færre yngre væksthusgartnere.

Denne udvikling afspejler sig i et vist omfang også i antallet af ledige gartnere. Kort efter finanskrisens indtræden i 2008 steg ledigheden for væksthusgartnere og for de øvrige jordbrugsuddannelser, men især siden 2015 har ledigheden været faldende. Da antallet af væksthusgartnere falder, kan en del af den faldende ledigheden således skyldes, at udbuddet af gartnere falder.

Figur 4-9 Udviklingen i antal ledige inden for jordbrug og natur i Odense.[18]

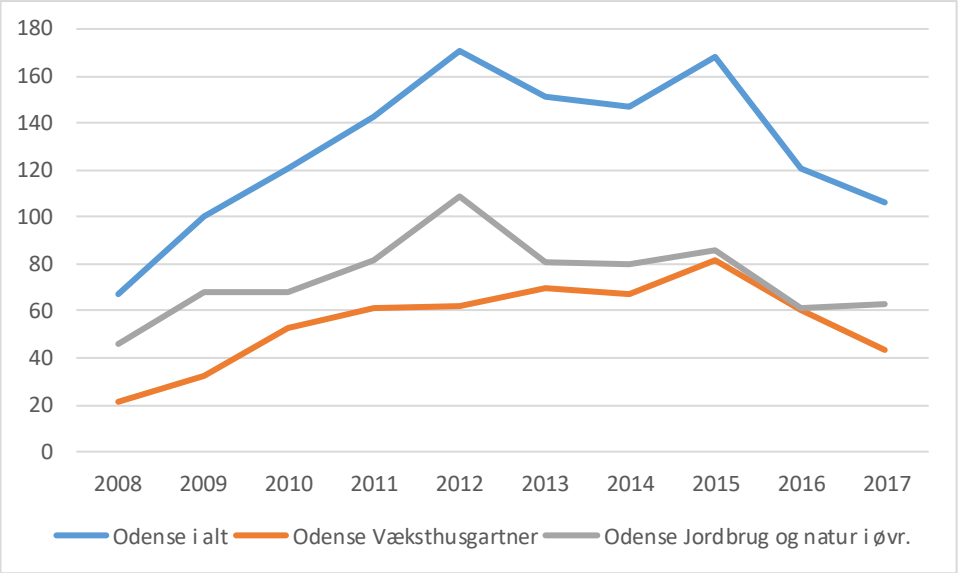

Note: Figuren viser udviklingen i antal ledige i uge 18 for personer med erhvervsfaglig uddannelse inden for jordbrug og natur (ekskl. væksthusgartner) i alderen 16-64 år og bopæl i det viste område.

Kilde: COWIs analyser af udvalgte registre i Danmarks Statistik.

[18] Udviklingen i antallet af ledige er opgjort i uge 18 i de viste år. Tallene er baseret på analyser af Danmarks Statistiks befolkningsregister, uddannelsesregisteret og Beskæftigelsesministeriets DREAM-database.

Figur 4-10 Udviklingen i antal ledige inden for jordbrug og natur. Resten af Fyn.

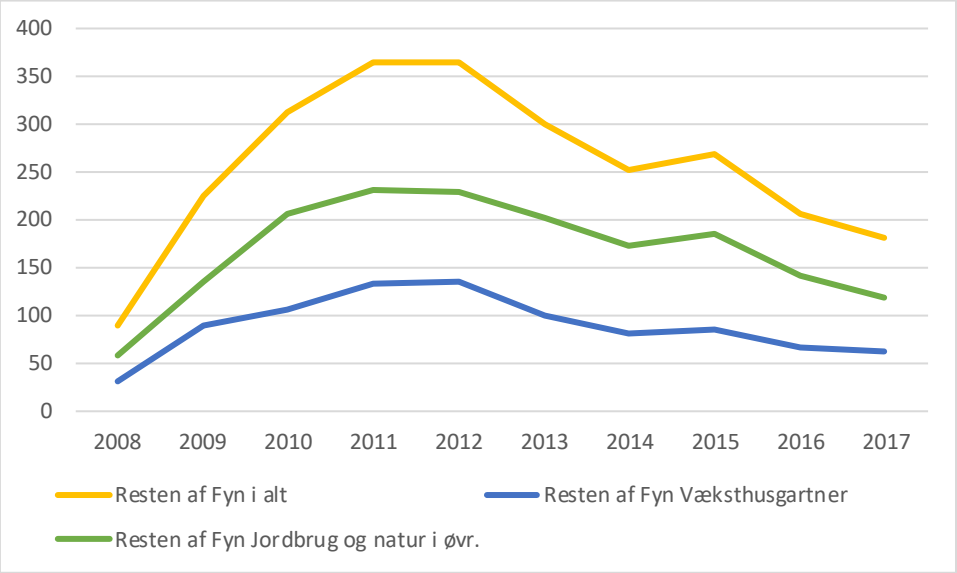

Note: Figuren viser udviklingen i antal ledige i uge 18 for personer med erhvervsfaglig uddannelse inden for jordbrug og natur (ekskl. væksthusgartner) i alderen 16-64 år og bopæl i det viste område.
Kilde: COWIs analyser af udvalgte registre i Danmarks Statistik.

4.5 Rekrutteringsgrundlaget blandt ikke-faglærte

Gartnerierhvervet har behov for at rekruttere arbejdskraft, som både er ikke-faglærte, som har erhvervsfaglig baggrund og med videregående uddannelser.

Blandt de faglærte rekrutteres især væksthusgartnere og produktionsgartnere. Erhvervsuddannelserne inden for gartneri udbydes blandt andet på Kold College i Odense.

En store del af arbejdskraften udgøres af ikke-faglærte. For at få et overblik over det relevante rekrutteringsgrundlag blandt ikke-faglærte, har COWI analyseret rekrutteringsgrundlaget blandt udvalgte grupper for at give et billede af rekrutteringsmulighederne til gartnerierhvervet.

Udgangspunktet for vores analyse er ledige ikke-faglærte på Fyn i foråret 2018 (uge 18 2018), der inden for de sidste 5 år har arbejdet i mindst tre måneder inden for udvalgte brancher. Analysen omfatter hele Fyn, idet der erfaringsmæssigt sker en betydeligt pendling på tværs af kommunegrænserne. De ledige er inddelt i tre grupper, i forhold til deres erhvervserfaring:

- Gartnerierhvervet: Denne gruppe har specifik erfaring fra gartnerierhvervet
- Landbrug, skovbrug og fiskeri (inkl. gartneri): Denne gruppe har bredere erfaring, men dog i vid udstrækning inden for inden for jordbrugsområdet

- Landbrug, skovbrug og fiskeri (inkl. gartneri), bygge og anlæg, handel, transport, hoteller og restauranter, rejsebureauer, rengøring og anden operationel service: Denne gruppe har bredest erfaring, herunder også en række håndværksmæssige fag, servicefag mv.

I analysen er der set bort fra ledige, der var aktivitetsparate ultimo 1. kvartal 2018, idet de er karakteriseret ved ikke umiddelbart at kunne påtage sig et ordinært arbejde.[19]

Figuren viser de ledige inden for disse erfaringskategorier opdelt efter hvor længe de har været ledige.

Begrænset rekrutteringsgrundlag

Som det fremgår af figurerne neden for er rekrutteringsgrundlaget temmelig begrænset, både når man tager udgangspunkt i ledige, der har specifik gartnerierfaring, og når man tager udgangspunkt i ledige med bredere erfaring inden for landbrug, skovbrug og fiskeri. Først når man ser på ledige ikke-faglærte med bredest erhvervserfaring bliver rekrutteringsgrundlaget af en vis størrelsesorden.

Dette mønster gør sig gældende, uanset om man ser på rekrutteringsgrundlaget i Odense eller for det øvrige Fyn.

Figur 4-11 Ledige ikke-faglærte på Fyn i uge 18 (2018) med mindst 3 måneders erhvervserfaring inden for de sidste 5 år. Opdelt efter typen af erfaring.

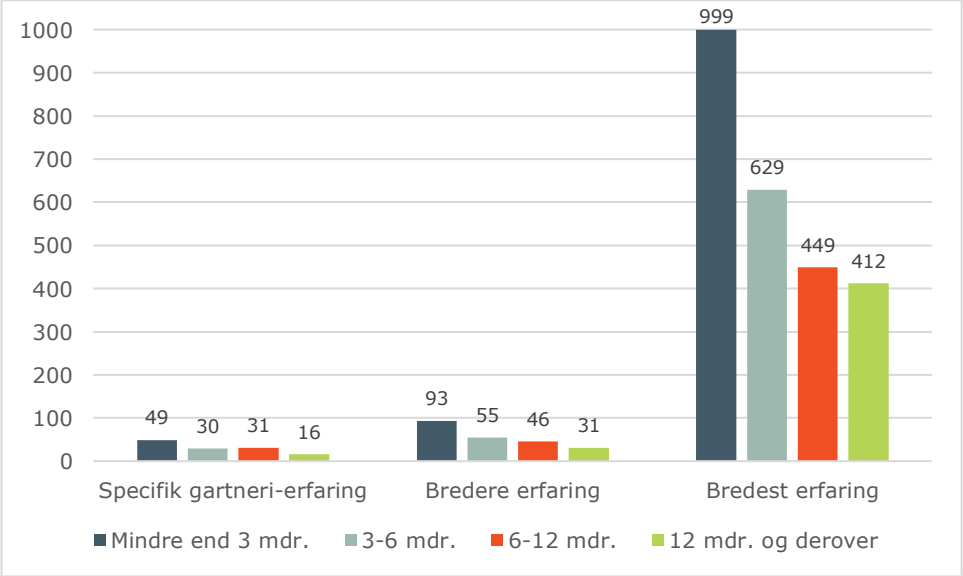

Kilde: COWIs analyser af Beskæftigelsesministeriets DREAM-database.

De følgende to figurer viser rekrutteringsgrundlaget blandt de ledige ikke-faglærte med bopæl i hhv. Odense og resten af Fyn.

[19] Socialstyrelsen, SocialAnalyse. 10.2017

Figur 4-12 Ledige ikke-faglærte i Odense i uge 18 (2018) med mindst 3 måneders erhvervserfaring inden for de sidste 5 år. Opdelt efter typen af erfaring.

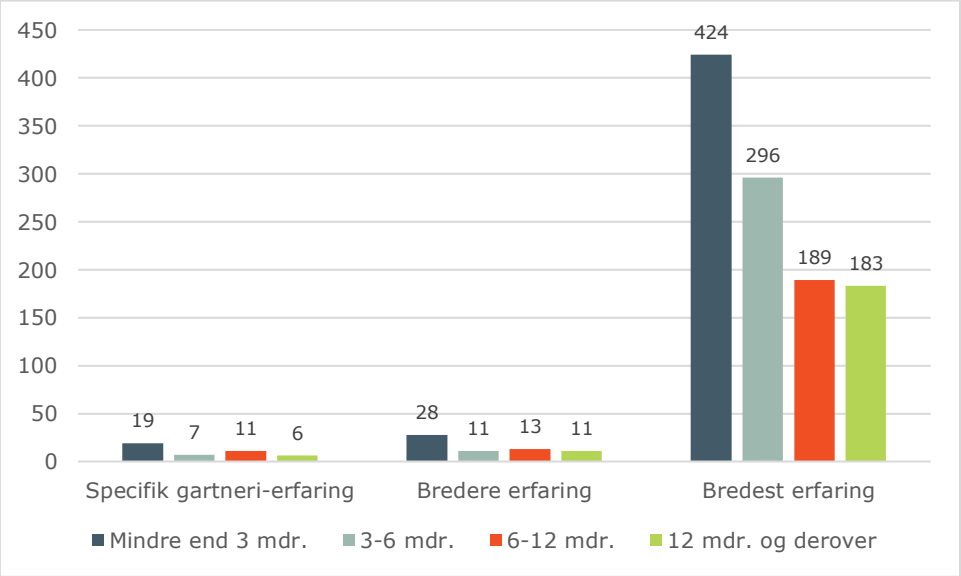

Kilde: COWIs analyser af Beskæftigelsesministeriets DREAM-database.

Figur 4-13 Ledige ikke-faglærte på resten af Fyn i uge 18 (2018) med mindst 3 måneders erhvervserfaring inden for de sidste 5 år. Opdelt efter typen af erfaring.

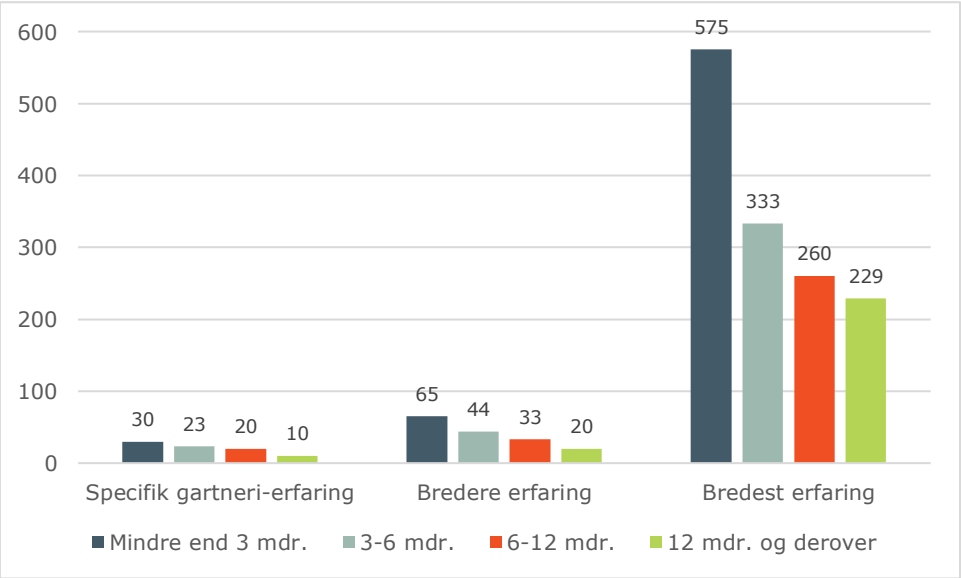

Kilde: COWIs analyser af Beskæftigelsesministeriets DREAM-database.

Når virksomhederne har behov for at rekruttere ikke-faglært arbejdskraft til gartnerierne, så viser disse tal altså, at det kan være meget vanskeligt at rekruttere ledige med en vis erfaring fra gartneriområdet eller fra det øvrige jordbrugsområde.

4.6 Gartnerierhvervets erfaring med rekruttering

Flere virksomheder i gartnerierhvervet oplever vækst i beskæftigelsen i disse år. Både de gennemførte interviews og den gennemførte survey tyder på vækst i de

adspurgte virksomheder. Flere af aktørerne peger dog på, at væksten i nogle af de mellemstore og store gartnerier modsvares af nedgang blandt en række af de mindste gartnerier.

Ikke store rekrutteringsproblemer

Flere af virksomhederne fortæller da også, at de har rekrutteret medarbejdere, som er blevet ledige fra mindre virksomheder, som lukker. Særligt når det gælder rekruttering af uddannede gartnere (produktionsgartnere og væksthusgartnere) er det en stor fordel at kunne rekruttere fra andre virksomheder, da der er få ledige gartnere.

Der beskæftiges også mange ikke-faglærte inden for gartnerierhvervet. Også ved rekruttering af de ikke-faglærte oplever virksomhederne ind i mellem rekrutteringsproblemer. Selvom der ikke stilles formelle uddannelseskrav til den ikke-faglærte del af arbejdskraften, så foretrækker virksomhederne at rekruttere medarbejdere som enten har erfaring med arbejdet i et gartneri eller med arbejde inden for jordbrugsområdet.

Desuden er en del af gartneriernes beskæftigelse sæsonpræget, hvilket betyder at deres rekruttering ofte finder sted på et tidspunkt, hvor der er stigende beskæftigelse inden for flere brancher, eksempelvis bygge- og anlægsbranchen og hotel- og restauration.

4.6.1 Eventuelle rekrutteringsproblemer

Gartnerivirksomhederne har ofte en relativ fast stab af medarbejdere og behovet for at rekruttere arbejdskraft opstår oftest ved udvidelse af produktionen, ved sæsonudsving og ved naturlig afgang blandt medarbejderne.

Interviewrunden med virksomhederne peger på flere overordnede tendenser i forhold til rekruttering af arbejdskraft.

Gartnere med erhvervsuddannelse inden for gartneri

Få ledige uddannede gartnere

Virksomhederne oplever, at der er få ledige uddannede gartnere med de efterspurgte kvalifikationer i og omkring Odense. De fleste virksomheder fortæller dog samtidig, at de ikke oplever rekrutteringsproblemer i nævneværdigt omfang. Det skyldes at mange virksomheder har en relativ fast medarbejderstab med begrænset udskiftning blandt de fagligt uddannede medarbejdere. Flere virksomheder fortæller også, at det er lykkes dem at rekruttere nye medarbejdere fra især mindre virksomheder, som er lukket.

Spørger man Jobcenter Odense og 3F, som organiserer både faglærte og ikke-faglærte på området, så er det også deres vurdering, at det er muligt at rekruttere uddannede gartnere til gartnerierne, og at der faktisk er ledige gartnere, når der opstår behov for rekruttering.

Driftsledere

Mangel på driftsledere

Virksomhederne oplever, at det er svært at rekruttere driftsledere til gartnerierne. Væksten i antallet af større gartnerier betyder, at virksomhederne i stigende omfang har behov for at rekruttere medarbejdere, som kan tage ansvar

for forskellige produkter, kontakt til kunder og leverandører og ledelse af de timelønnede medarbejdere, it og teknologiforståelse mv.

De medarbejdere, som efterspørges på dette område er erhvervsuddannede gartnere med erfaring i forhold til salg og produktudvikling og med personlige kompetencer i forhold til ledelse og organisation. Efterspørgslen efter driftsledere er i vækst i branchen generelt på grund af erhvervets strukturelle udvikling. Der er derfor kun et meget begrænset rekrutteringsgrundlag her.

Ikke-faglærte

Over en bred kam fortæller både virksomheder, Jobcenter Odense og 3F, at det er relativt enkelt at rekruttere ikke-faglærte til gartnerierne, så længe der ikke stilles krav om særlige erfaring.

For ikke-faglærte som arbejder med de relativt simple jobfunktioner er lønniveauet i erhvervet er relativt lavt, sammenlignet med andre ikke-faglærte jobområder. Årsagen er den generelle konkurrence, som erhvervet er underlagt og at netop disse jobs i nogle tilfælde ville kunne automatiseres.

For jobsøgende ikke-faglærte er arbejde inden for gartnerierhvervet dog ofte at foretrække, frem for eksempelvis rengøringsjobs eller arbejde inden for dagligvarehandel. Årsagen er først og fremmest, at gartnerierhvervet tilbyder beskæftigelse indenfor almindelig arbejdstid, hvilket er et plus i forhold til de øvrige beskæftigelsesmuligheder.

4.6.2 Sæsonbeskæftigelse

Som beskrevet i den kvantitative del af analysen, spiller sæsonbeskæftigelse en vis rolle inden for gartnerierhvervet. Flere af de interviewede virksomheder peger dog på, at de forsøger at reducere sæsonbeskæftigelsen i deres virksomheder, fordi udsving i beskæftigelsen er omkostningsfyldt.

I praksis løser virksomhederne dette ved enten at outsource den sæsonbetonede del af produktionen til udlandet (eksempelvis Asien eller Afrika) eller ved at anvende vikarbureauer, som varetager rekruttering og ansættelse af eksempelvis udenlandsk arbejdskraft i højsæsonperioder.

4.6.3 Uddannelse til gartnerierhvervet

Faglærte medarbejdere med en uddannelse som produktionsgartner eller væksthusgartner udgør en vigtig del af de kompetencer, som efterspørges inden for gartnerierhvervet. Aktuelt er der ikke alvorlige rekrutteringsproblemer på området, men på lang sigt må man forvente at uddannelsen af nye gartnere vil være afgørende for at kunne rekruttere tilstrækkeligt mange uddannede gartnere på længere sigt.

Efter erhvervsuddannelsesreformen i 2015 har alle erhvervsuddannelser oplevet en tilbagegang i søgningen. Det gælder også erhvervsuddannelserne rettet mod gartnerierhvervet. Faldet skyldes en kombination af indførelse af karakterkrav

og faldende ungdomsårgange. Historisk har gartneruddannelserne haft mange +25-årige uddannelsessøgende, som ofte ikke opfylder de formelle optagelseskrav.

Kold College i Odense, som udbyder gartneruddannelserne på Fyn, oplyser dog at man i 2018 igen oplever en lille stigning i søgningen til uddannelsen.

Da gartnerivirksomhederne i Odense og på det øvrige Fyn udgør så stor en del af det samlede erhverv, tiltrækker virksomhederne også elever/praktikpladssøgende fra det øvrige Danmark. På den ene side betyder dette et større rekrutteringsgrundlag for virksomhederne på Odense, på den anden side betyder det også at en del af de færdiguddannede igen forlader Odense og Fyn for at flytte tilbage til deres hjemsted.

Manglende kendskab til faget hos de unge

Det er skolens opfattelse, at uddannelserne rettet mod gartnerierhvervet er ukendte blandt især de unge, og ofte ikke opleves som et oplagt valg for unge mennesker.

I praksis er mange af gartnereleverne påbegyndt hovedområdet for Fødevarer, jordbrug og oplevelser med en forventning om at arbejde inden for landbrug. I forbindelse med valg af hovedforløbet fatter nogle af eleverne så interesse for gartnerierhvervet.

4.6.4 Forventninger til fremtiden

Gartneruddannelsen er en nøgleuddannelse for gartnerierhvervet, og den er derfor afgørende for erhvervsudvikling på lang sigt. Som en lille uddannelse til et erhverv, som ikke har så stor synlighed hos især unge uddannelsessøgende, er der derfor behov for at både skolerne og erhvervet arbejder aktivt for at synliggøre både uddannelserne og jobmulighederne inden for gartneri.

Der er derfor god grund til at erhvervet og skolerne, herunder Kold College, Roskilde Tekniske Skole og Jordbrugsuddannelsen i Beder ved Århus holder tæt dialog om både gartneruddannelsernes faglige indhold, om synliggørelse af erhvervet og uddannelsen og tiltrækning af uddannelsessøgende til uddannelsen.

Virksomhedernes krav til kompetencer

Gartnerierhvervet har en meget høj andel af faglært og ikke-faglært beskæftigelse, og man har dermed i høj grad anset erhvervet for et område, hvor man ikke stiller store kompetencekrav til arbejdskraften. En stor del af opgaverne på et gartneri er fortsat manuel håndtering af produkterne, herunder ikke mindst pakning og forsendelse af varer.

Imidlertid sker der aktuelt en udvikling i gartnerierhvervet, som begynder at stille nye krav til arbejdskraften. De vigtigste drivere bag udviklingen er først og fremmest disse:

- Der sker en konsolidering i erhvervet, hvilket betyder at en del virksomheder vokser i størrelse. Denne udvikling stiller nye krav til virksomhedernes ledelse og organisation.

- Virksomhederne automatiserer og indfører i stigende grad ny teknologi, primært med fokus på en øget produktivitet, hvilket også stiller krav til arbejdskraftens kompetencer. Samtidig vil nogle arbejdsfunktioner, som vanding, stikling af blomstrer/planter, pakning mv. blive automatiseret og arbejdskraftbehovet til disse funktioner reduceres.

- Erhvervet bliver mere internationalt. De større gartnerivirksomheder samarbejder i stigende grad med både udenlandske underleverandører, kunder og distributører mv. Denne udvikling stiller større krav til kompetencerne på både medarbejder- og ledelsesniveau. Samtidig outsources rutinejobs med få kompetencekrav.

- Erhvervet oplever stigende fokus på produktkvalitet og miljø og dokumentation af disse. Det øgede fokus kommer fra både myndigheder og kunder. Også denne udvikling stiller større krav til kompetencer på medarbejder- og ledelsesniveau.

4.6.5 Kompetencekrav i fremtiden

Den udvikling, som gartnerierhvervet gennemgår, stiller nye krav til arbejdskraften. Ser man på den del af medarbejderstaben, som varetager de direkte produktions- og driftsopgaver, så vil de grundlæggende faglige krav fortsat være baseret på en gartneriuddannelse (eksempelvis som produktionsgartner) eller på ikke-faglærte med stor rutine og eventuelt supplerende uddannelse (AMU-kurser).

Erhvervets udvikling betyder, at følgende kompetencer generelt får større betydning i fremtiden:

- Faglige kompetencer: De faglige krav vil fortsat baseres sig på gartnerifaglige uddannelser, men der lægges i stigende vægt på anvendelse af ny teknologi (automatiske anlæg og robotter), samtidig med at kvaliteten af produktet stadig er i fokus. Desuden betyder krav fra både kunder og myndigheder at også produktionsmedarbejdere skal kunne håndtere f.eks. pesticider og gødningsstoffer på sikker vis.

- Almene kompetencer: It-kompetencer, læse- og skrivekompetencer og for nogle medarbejdere også fremmedsprog, typisk engelsk på et basalt niveau.

- Personlige kompetencer: Stigende krav til overblik og effektiv arbejdstilrettelæggelse – blandt andet sammen med skiftende kolleger, kommunikative kompetencer (at kunne forklare og forstå opgaver, problemer, kvalitetskrav mv.), samarbejds- og relationskompetencer (kunne indgå i et team) og kunne se sin egen rolle/betydning i virksomheden.

Væksten inden for nye produkttyper, særligt nye produktnicher som medicinsk cannabis, stiller andre og skærpede kompetencekrav til medarbejderne:

- Faglige kompetencer: Ud over de gartnerifaglige uddannelser, vil man i disse virksomheder efterspørge medarbejde med automatikfaglige kompetencer (drift og vedligehold af automatiske anlæg), procesoperatører, evt. med speciale på pharmaområdet.

- Almene kompetencer: Kravene til almene kompetencer forventes at være skærpede med hensyn til it, læse- og skrivekompetencer og fremmedsprog.

- Personlige kompetencer: De særlige krav til pharmaprodukter stiller store krav til medarbejdernes kvalitetsforståelse, særligt med hensyn til at kunne sikre produkter som altid lever op til faste standarder. Herudover stiller nicheproduktion også krav til de personlige kompetencer som i de øvrige gartnerivirksomheder.

4.6.6 Udvikling i medarbejdersammensætningen

Udviklingen i erhvervets struktur, teknologi og produktionsmetoder vil på længere sigt også få betydning for medarbejdersammensætningen i virksomhederne.

Stigende automatisering

Den stigende grad af automatisering ventes at betyder faldende efterspørgsel efter ikke-faglærte medarbejdere. Der vil fortsat være funktioner for ikke-faglærte medarbejdere i støttefunktioner (intern transport og logistik, pakning, visse produktionsopgaver mv.) eller i de situationer, hvor en virksomhed ikke kan rekruttere faglærte gartnere.

Faglærte gartnere vil fortsat udgøre virksomhedernes kernearbejdskraft og i det omfang at virksomhederne er i stand til at rekruttere flere faglærte, så vurderes deres beskæftigelse at stige. En del af de faglærte gartnere må forventes i stigende grad at skulle varetage ledelse- og koordinationsopgaver, f.eks. som mellemledere i de større gartnerier.

De samlede ledelsesopgaver i gartnerivirksomhederne er stigende på grund af udviklingen i virksomhedernes ledelse og organisation, deres teknologi og samarbejdsrelationer med myndigheder, kunder og leverandører. Antallet af medarbejdere med en videregående uddannelse må derfor ventes at stige. Det gælder både medarbejdere med merkantile kompetencer, med tekniske kompetencer (eksempelvis produktionsteknolog, maskinmester mv.) og med jordbrugsfaglige kompetencer (agrarøkonom eller lignende).

5 Fremtidens gartneribranche

For at undersøge perspektiverne i gartneribranchen fremadrettet har vi set på status, muligheder og potentialer i relation til udvalgte temaer, som på forskellige vis er med til at sætte rammer og skabe betingelser for den fremtidige udvikling af gartneribranchen omkring Odense og på Fyn.

5.1 Automatisering

Automatisering begrænset af branchens manglende overskud

Gartneribranchen har gennem adskillelige år været udsat for et stigende konkurrencepres, som igen har medført en gradvis automatisering af produktionen. Ligeledes udgør arbejdskraft en væsentlig del af gartneriernes omkostninger og i lyset af at Danmark er et højomkostningsland, så er motivet til at lave automatiseringer med fokus på omkostningsreducerende gevinster større. Set over en længere årrække er udviklingen imidlertid gået relativ langsomt, hvilket er en afspejling af en branche med lav vækst og manglende overskud til at investere i automatisering. De mellemstore og største virksomheder i branchen har dog fortsat investeret i automatisering over de seneste tre år for at kunne holde fast i eksisterende markeder og forfølge nye.

Figur 5-1 Automatisering gennemført i de fynske gartnerier i løbet af de sidste tre år

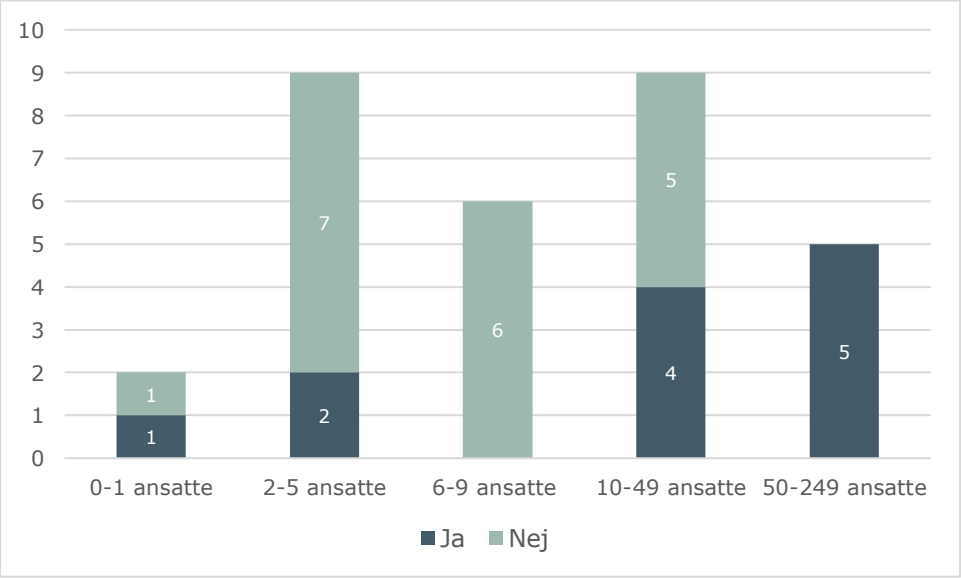

Kilde: COWIs survey (n=31)

Vækst i branchen vil åbne muligheder for automatisering

Forventningen i branchen er dog, at hvis indtjeningen generelt forsætter med at stige som i de seneste år, kan der potentielt investeres yderligere i automatisering. Der er således stadig et uindfriet effektiviseringspotentiale i flere af produktionsprocesserne i gartneribranchen.

Automatisering foregår i flere led af produktionsprocessen. Hovedparten af de adspurgte virksomheder har automatiseret dele af selve produktionen fx pakning og vanding (jf. Figur 5-2). Andre eksempler på automatisering er:

- stikrobotter til stikning af stiklinger

- Automatisk inspektion og kvalitetskontrol fx. detektion af forekomster af svampeinfektioner, vanding, mv.
- Høstarbejde ved hjælp af robot
- Klimaanlæg der styres via blandt andet vejrdata og varme/fugt sensorer

Figur 5-2 Automatisering i de fynske gartnerier

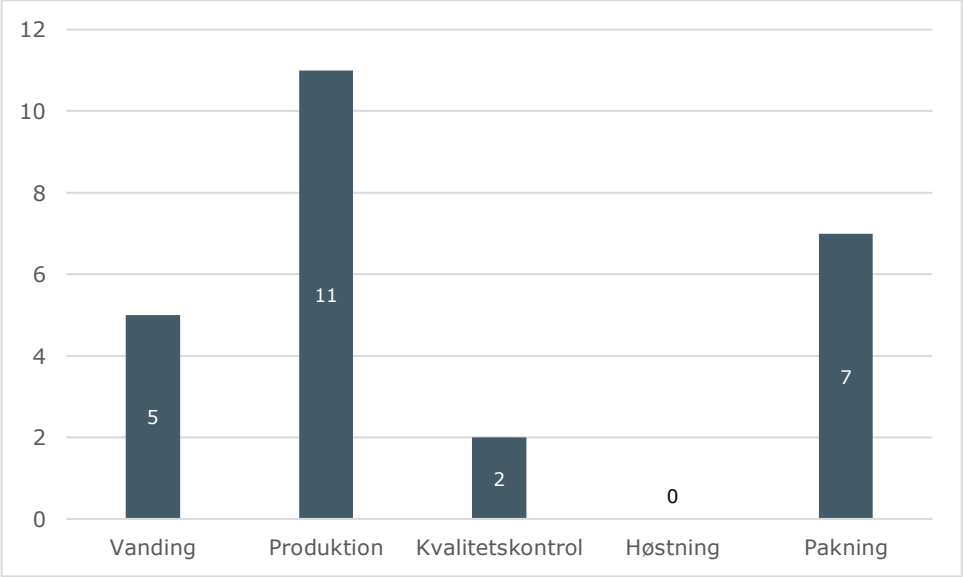

Kilde: COWIs survey (n=25)

Ifølge interviews med nogle af de største gartnerier udgør løn i pakningsprocessen op imod 1/3 af produktionsomkostningerne. Det betyder, at der er et stort effektiviseringspotentiale ved at automatisere pakningsprocessen mest muligt.

Robotten pakker 50.000 blomster i døgnet på fynsk gartneri

Landets største væksthusgartneri, PKM, investerede eksempelvis i 2017 10 mill. kr. i et automatiske pakkeanlæg, som gennem udnyttelse af scanningsteknologi mv. opnår høj og ensartet kvalitet af de produkter som pakkes til eksport. Anlægget er i stand til at fordoble produktionen på gartneriet ved indførelse af to holds skift. Investeringen i pakkeanlægget koster på den korte bane 25-30 vikar-arbejdspladser, men den er livsnødvendig for at fremtidssikre gartneriet og de faste job, mener direktøren. Omkostningen til maskinerne tjener sig hurtigt hjem i sparede lønomkostninger. Vi er nødt til det for at være konkurrencedygtige over for Holland og Tyskland, hvor virksomhederne har en fordel, fordi lønningerne ikke er så høje som i Danmark. Det er meget løntungt at stå og pakke 20 millioner planter i hånden om året, og hvis vi ikke gør noget, så kører vores udenlandske konkurrenter hen over os.[20]

[20] Kilde: Fyns stiftstidende, 20. marts 2017 (https://www.fyens.dk/erhverv/Kaempe-investering-Robotten-pakker-50000-blomster-i-doegnet-paa-fynsk-gartneri/artikel/3132688)

Automatisering ændrer arbejdskraft og kompetence

Automatisering fører i første omgang til reduktion i arbejdskraftbehovet særlig i forbindelse med sæsonudsving, hvor der er særlig pres på at få produkterne pakket og afsendt. Sparede omkostninger i arbejdskrafttunge produktionsprocesser skaber imidlertid også muligheder for at investere i udvidelse af produktionen. Investeringen i fx et automatiske pakkeanlæg forventes således relativt hurtigt tjent hjem i sparede lønomkostninger (dvs. i løbet af 3-4 år) samt ved et øget produktionsvolumen. Dermed skabes grundlaget for fastholdelse og evt. udvidelse af den faste medarbejderstab.

Automatisering medfører fastholdelse af medarbejdere

Som det fremgår af Figur 5-3 er effekten af automatisering, at et flertal af de adspurgte virksomheder kan fastholde antallet af medarbejdere.

Figur 5-3 Effekten af automatisering på antallet af ansatte i de fynske gartnerier

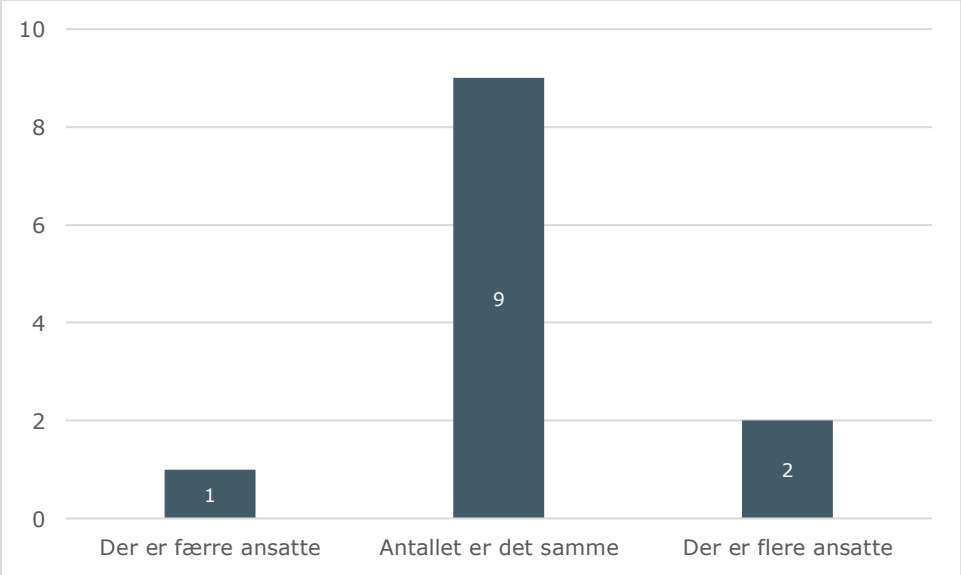

Kilde: COWIs survey (n=12)

Automatiseringen er dog med til at ændre efterspørgslen efter arbejdskraft. Som nævnt tidligere efterspørges drift- og produktionsteknikere, som kan styre den nye produktionsteknologi baseret på erfaring med teknologiudvikling, IT og produktionsflowprocesser. Mange års erfaring inden for gartnerierhvervet vurderes ikke nødvendigvis som det vigtigste, når gartnerierne søger denne type medarbejdere.

Barrierer for videre automatisering

Som tidligere anført er en positiv økonomiske udvikling i branchen en central forudsætning for yderligere automatisering. En negativ økonomisk udvikling over de kommende fem år kan således sætte yderligere skub på strukturudviklingen henimod færre gartnerier, da branchen forsat vil blive udsat for relativ hård konkurrence fra primært hollandske og tyske virksomheder.

Forudsætningen for automatisering er som sagt et fornuftigt økonomisk resultat, som kan forrente investeringen. Men også teknisk viden om konkrete løsninger, som kan automatisere produktionsprocesser, nævnes som en barriere. Ligeledes nævnes adgang til kapital, som en udfordring. Her tænkes bl.a. på, hvor nemt der er at få godkendelse af et lån til investering og hvor stor del af investeringen, man kan låne til.

Figur 5-4 Barrierer for automatisering blandt de fynske gartnerier, der har automatiseret

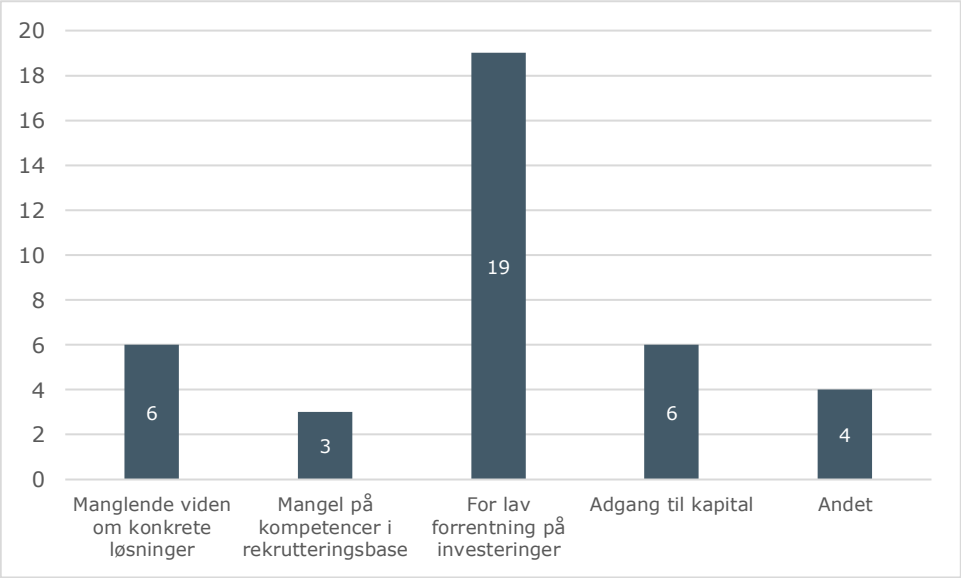

Kilde: COWIs survey (n=31)

Som det fremgår af Figur 5-5 har gartnerier, som endnu ikke har automatiseret relativt lave forventninger til, at de vil investere i automatisering over de kommende tre år.

Figur 5-5 Forventning om investering i automatisering blandt de fynske gartnerier, der på evalueringstidspunktet ikke har automatiseret

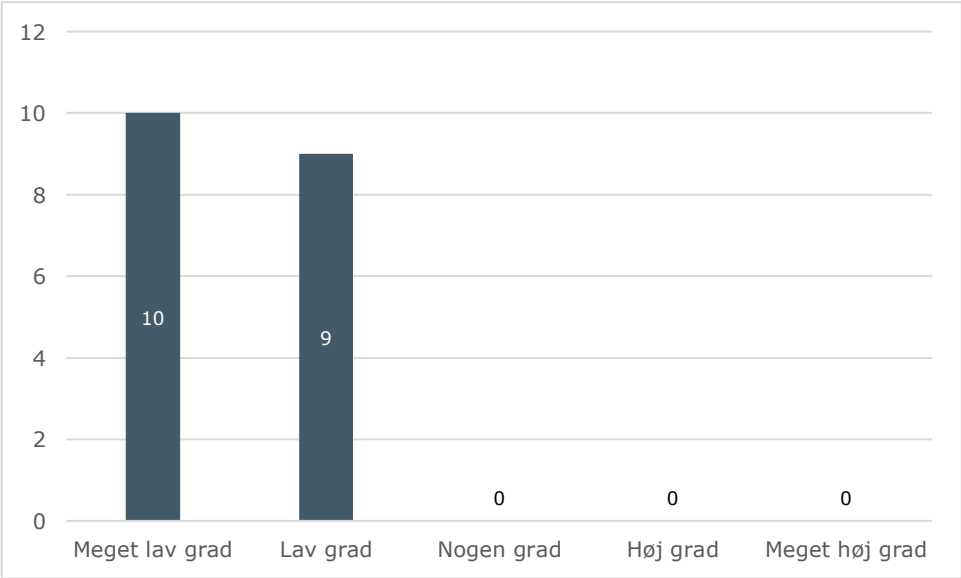

Kilde: COWIs survey (n=19)

Hvis man derefter udelukkende ser på de virksomheder, som allerede har automatiseret over de sidste tre år, så er der imidlertid større interesse i at fortsætte denne automatisering hos de fleste af virksomhederne.

Figur 5-6 Forventning om investering i automatisering blandt de fynske gartnerier, der har automatiseret

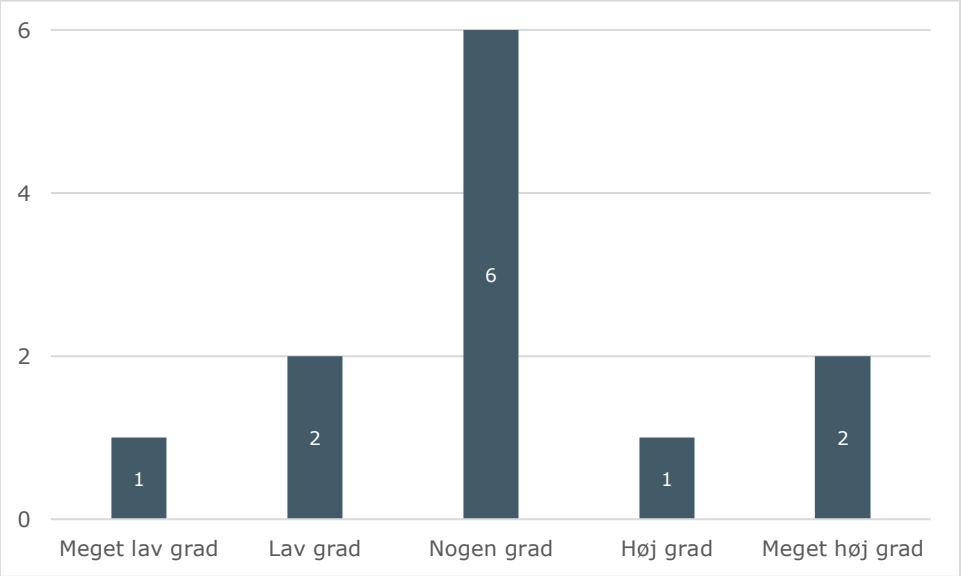

Kilde: COWIs survey (n=12)

Gamle væksthuse er mindre velegnede til automatisering

Mange væksthuse på Fyn er relativt mindre væksthuse, som er gamle og utidssvarende (+ 25 år). Desuden nærmer ejeren sig pensionsalderen, hvilket gør, at de ikke er særlig interesserede i at gennemføre de investeringer, som automatiseringen kræver. Det samlede investeringsbehov ved automatisering er desuden større end blot den teknologiske del, hvis der skal laves optimale fysiske ramme for automatiseringsprocesserne i form af en modernisering af hele produktionsanlægget.

5.2 Fysisk planlægning, miljø og energi

Som et arealkrævende erhverv med megen kapital bundet i produktionsanlæg, et stort energibehov og visse miljøpåvirkninger, er de fysiske rammebetingelser meget væsentlige for erhvervets udvikling.

Analysen viser, at der i dag – ikke i første omgang – er egentlige planmæssige barrierer for at erhvervet kan udvikle sig med nye og større produktionsanlæg. Det vurderes således, at der er på nuværende tidspunkt, er tilstrækkelige arealudlæg til de udvidelsesprojekter, som forventes inden for gartnerierhvervet de kommende år. Årsagen er blandet andet, at lukningen af mindre gartnerier giver de større virksomheder mulighed for at overtage eller leje disse arealer. Men selv om planlovgivningen ikke er en barriere i sig selv, så vil der være betydelige allokeringsmæssige udfordringer i forhold til logistik fx ved produktion og afsætning af gartneriernes produkter.

5.2.1 Energiforsyning

Gartnerierhvervet er et energi forbrugende erhverv og erhvervets energiforbrug er i realiteten en del af fremstillingsprocessen, idet varme sikrer den rette væksttemperatur.

En stor del af gartnerivirksomhederne omkring Odense er tilsluttet fjernvarmeforsyning fra Fynsværket via tre selvstændige varmeforsyningsselskaber under Gartnervarme (Gartnernes Fjernvarmeselskaber). Fjernvarme medvirker til at sikre en stabil og relativ prisbillig varmeforsyning, uden at gartnerierne skal etablere egen lokal varmeproduktion. Gennem en længere årrække er foretaget store investeringer i det ledningsnet, som distribuerer fjernvarme til gartnerierne. Der er derfor store interesser i at opretholde fjernvarme som opvarmningsform.

Tilslutning til fjernvarme er forbundet med visse omkostninger, idet de enkelte gartnerier selv afholder de direkte anlægsomkostninger som er forbundet med tilslutning. På trods af dette er der stadig tale om en konkurrencedygtig forsyningsform. Gartnervarme får således fortsat flere forbrugere til sine anlæg. Fordi prisen på varmeforsyning spiller så stor en rolle for gartnerierne, så er det Gartnervarmes vurdering, at adgang til fjernvarme faktisk er en lokaliseringsfaktor, når der etableres nye gartnerier eller gartnerier udvider.

Gartnerier oplever dog også udfordringer med hensyn til energiforsyningen.

Forsyningsproblem uden for det centrale forsyningsnet

Der er nogle gartnerier, som ligger uden for forsyningsnettet fra Fynsværket. Hvis de skal kobles på fjernvarmeforsyning, så vil det ofte være til et lokalt decentralt kraftvarmeværk. Her vil prisen ofte være betydeligt højere end varmeleverancen fra et centralt værk. Desuden vil man kunne opleve, at de lokale værker ikke har tilstrækkelig kapacitet til at forsyne et større gartneri. Disse gartnerier vælger derfor ofte at etablere en intern varmeproduktion med egen varmecentral, ofte baseret på gasdrift.

Konsekvens er ved omlægning på Fynsværket

Der har desuden været bekymring for stigende varmepriser for gartnerierne ved en forventet fremtidig omlægning af kraftvarmeproduktionen på Fynsværket fra kulfyring til andre brændsler, eksempelvis biobrændsel (flis). Det lader dog til, at Energiaftalen fra juni 2018 har banet vej for en løsning af dette spørgsmål.

Konsekvenser af brændselsomlægninger på Fynsværket

Gartnerier omkring Odense har i en årrække været tilkoblet en særlig fjernvarmeforsyning fra Fynsværket i Odense, den såkaldte Blok 7, som er kulfyret.

Denne forsyning har været baseret på, at gartnerierhvervet har været omfattet af en særlig afgiftsfritagelse på kulbaseret varmeproduktion til gartnerier. Ordningen har betydet, at gartnerierne kun har betalt de direkte produktionsomkostninger for varmen, det vil sige kulprisen plus produktionsomkostninger.

Med enigheden i Folketinget om en Energiaftale i juni 2018 ser der ud til at være en løsning på vej, idet der er enighed om at sikre det økonomiske grundlag bag en løsning, som fortsat vil være prisbillig for Gartnerierne. Den endelige model for løsning af dette spørgsmål arbejdes der fortsat med, men det forventes, at løsningen vil betyde, at varmeforsyningen i fremtiden vil blive baseret på affaldsvarme fra Fjernvarme Fyn. Omkostningerne ved denne varmekilde ventes endda at være en smule lavere end den nuværende kulløsning.

De endelige planer om omlægning af produktionen af Blok 7 ligger ikke fast, men det er målsætningen i Fjernvarme Fyns strategi og Odense Kommunes energi- og klimaplaner, at varmeproduktionen skal være fossilfri senest i 2030. Som en del af det netop indgåede budgetforlig 2019 skal der udarbejdes en analyse om mulighederne for at udfase kul på Fynsværket allerede i 2025.

Energipotentiale fra datacentre

Datacentre producerer en del spildvarme fra køling af servere. Der er således et stort varmepotentiale i det datacenter, som Facebook er i færd med at opføre sydøst for Odense. I september 2017 blev der indgået en aftale mellem Fjernvarme Fyn og Facebook om udnyttelse af denne varmekilde. Potentialet svarer til opvarmningsbehovet hos ca. 6.900 parcelhuse. Den varme, der udledes fra datacenterets servere, har dog en temperatur, så den kræver en betydelig temperaturforøgelse via varmepumper.

Aftalen betyder derfor også, at der etableres et varmepumpeanlæg ved siden af Facebook. Den endelige betydning for gartnerierne af udnyttelsen af spildvarmen fra Facebook står dog endnu ikke klart. Effekten kan vise sig først og fremmest at være til gavn for de generelle fjernvarmeforbrugere i og omkring Odense, men der findes dog en række gartnerier nær Facebook, som i princippet kunne kobles direkte på varmeforsyningen fra Facebook.

5.2.2 Miljøforhold

Anvendelsen af pesticider er en naturlig del af gartnerierhvervet. Der er derfor også et vist fokus på at sikre, at håndteringen af pesticider sker sikkert og at udledninger af pesticidrester i naturen begrænses mest muligt.

Stigende fokus på miljøforhold

Odense Kommune har de senere år haft fokus på miljøforholdene omkring gartnerierne. I perioden 2011 – 2017 har Odense Kommune kortlagt miljøforholdene i væksthusgartnerier i kommunen.[21] Kortlægningen viser, at der på en række gartnerier har været miljøforhold, som har givet anledning til henstillinger vedrørende driften. Forholdene har bl.a. drejet sig om praksis i forbindelse med håndtering og opbevaring af gødning og pesticider, planteaffald mv.

Et fokusområde er blandt andet at søge at sikre, at pesticider holdes i lukkede kredsløb i væksthusene, for at undgå, at de trænger ud i det fri. Metoderne kan blandt andet være at benytte borde med kanter, så vandingsvand kan holdes i et lukket system eller man kan etablere faste gulve/membraner, som sikrer mod at midlerne trænger ud i det fri.

Der er stadig relativt få væksthuse med fast gulv/membraner og de fleste steder har man produktion på borde med mulighed for at recirkulere vand.

[21] "Afrapportering af projekt om væksthusgartneriers miljøforhold". August 2017. Odense Kommune.

Desuden peger kommunens kortlægning på andre udfordringer, f.eks. med spildevand, der kan indeholde pesticidrester eller såkaldte "skyggemidler", som dæmper solens stråling på væksthusene. Disse skyggemidler "regner af" og der kan udledes miljøfremmede stoffer i det fri.

Behov for at søge løsninger sammen med erhvervet

Det er kommunens opfattelse, at de som myndighed har behov for at søge løsninger på de nævnte udfordringer, men at løsninger skal findes sammen med erhvervet. Dansk Gartneri er også af den opfattelse, at vejen til forbedring af de nævnte forhold ført og fremmest er styrket vejledning og opfølgning på kontrolbesøg. Ifølge Dansk Gartneri forventes Miljøstyrelsen inden længe at offentliggøre en ny vejledning vedrørende tilsyn med miljøforholdene i væksthusgartnerier.

5.3 Perspektiver i klyngedannelse

Særligt spørgsmålene om energiforsyning og miljøforhold taler for, at gartnerierne omkring Odense søger at etablere tættere samarbejde med hinanden.

I forvejen er gartnerierne i et vist omfang koncentreret i nogle få områder i kommunen, men en egentlig klyngedannelse vil betyde, at gartnerierne i højere grad søger at drage fordele af deres beliggenhed tæt på hinanden.

Med hensyn til energiforsyning, så kan en fysisk klynge betyde, at man nemmere og med færre omkostninger kan etablere en lokal, decentral fjernvarmeforsyning, hvis den nuværende centrale forsyning fra Fynsværket bliver væsentligt dyrere ved omstilling til andre brændsler.

Også med hensyn til imødekommelse af nye miljøkrav fra myndigheder, vil der kunne være fordele i at etablere tættere samarbejde mellem gartnerierne, for eksempel ved i fællesskab at etablere lokale anlæg til spildevandsrensning, samarbejde om opsamlingsanlæg for spildevand eller lignende.

På samme måde kan klyngedannelse give fordele ved rekruttering og adgang til uddannet arbejdskraft, da klyngen kan være med til at øge synligheden og branding af erhvervet.

På længere sigt kan den type samarbejde eventuelt udvides til også at omfatte andre faciliteter, eksempelvis transport og distribution. Det vurderes dog, at det vil være erhvervet selv, som skal tage initiativer til et etablere tættere klyngesamarbejde. Der er ikke på nuværende tidspunkt konstateret konkrete barrierer der hindrer en sådan klyngedannelse blandt virksomhederne, men konkrete følgeinvesteringer på eksempelvis energi- ellert miljøområdet vil formentlig skulle løftes af erhvervet selv.

5.4 Produktudvikling

Innovation er en forudsætning for langsigtet udvikling

Som for enhver anden branche er nye produkter centralt for den fortsatte udvikling af gartnerierhvervet på Fyn. En styrke ved de fynske gartnerier er den store produktionsmæssige erfaring, der er blevet bygget op over generationer, hvor

man eksempelvis har specialiseret sig i én særlig plantekultur. Det har resulteret i høj kvalitet og driftsoptimering. Omvendt kan udfordringer gøre sig gældende, hvis et produkt ikke længere efterspørges blandt kunderne. Således har et antal fynske gartnerier oplevet at efterspørgslen efter deres kerneprodukter forsvinder, hvilket ultimativt kan udfordre deres eksistens. Et vist element af fornyelse, en evne til omstilling samt en reduceret afhængighed af afsætningsmulighederne af et kerneprodukt er således også vigtige for den langsigtede udvikling af de fynske gartnerier.

Produktinnovation i gartnerierhververet

Produktinnovation kan være i form af udvikling af nye emballager og koncepter men overvejende er det fremdrivning af nye kulturer samt forbedring af produktionsprocesser eksempelvis i forbindelse med økologisk drift – der synes at udgøre de væsentligste aspekter ved produktudvikling og innovation for de fynske gartnerier.

Innovation og produktudvikling kan endvidere være mere eller mindre radikal. Således kan det omfatte forbedringer af eksisterende produktegenskaber, introduktion af nye produkter til egentlig udvikling af nye produkter.

For de fynske gartnerier gælder det, at det særligt er i forhold til forbedringer af eksisterende produkter, som vil udgøre den væsentligste del af produktinnovationen. Således vurderer mere end 80%, at de "i nogen grad" til "i meget høj grad" vil foretage dette inden for de næste 3 år.

I forhold til introduktion af for gartneriet nye produkter gælder det, at lidt over halvdelen af de fynske gartnerier vurderer, at de "i nogen grad" til "i meget høj grad" vil foretage dette inden for de næste 3 år.

Endelig gælder det, at knap 60% af gartnerierne vurderer, at de "i nogen grad" til "i meget høj grad" vil udvikle for markedet nye produkter inden for de næste 3 år.

Figur 5-7 Fynske gartneriers forventninger til produktudvikling

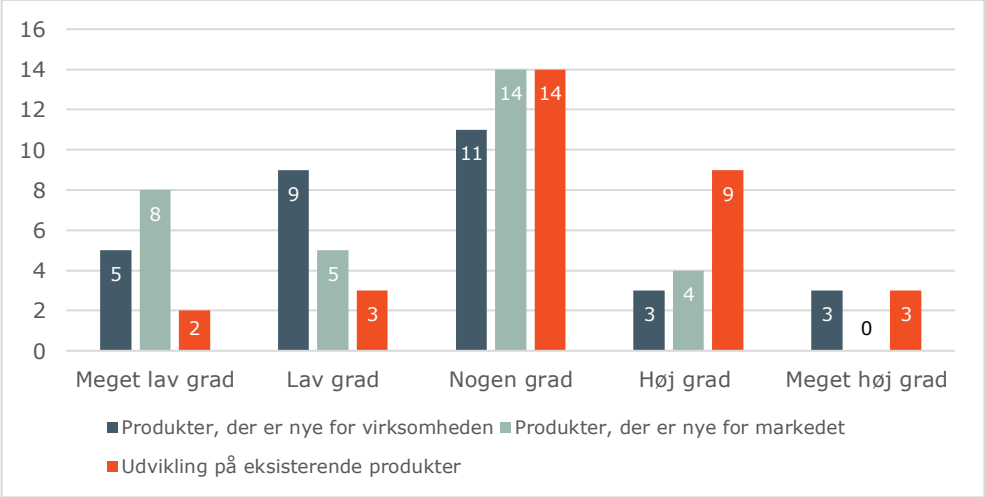

Kilde: COWIs survey (n=31)

Forventningerne er mere moderate i forhold til, hvorvidt nye produkter vil kunne åbne nye markeder og kundegrupper op. Dette giver erhvervet et kendetegn af at være veletableret og med velafsøgte afsætningskanaler.

Figur 5-8 Fynske gartneriers forventninger til, at udviklingen af nye produkter vil føre til nye kundegrupper og/eller markedssegmenter

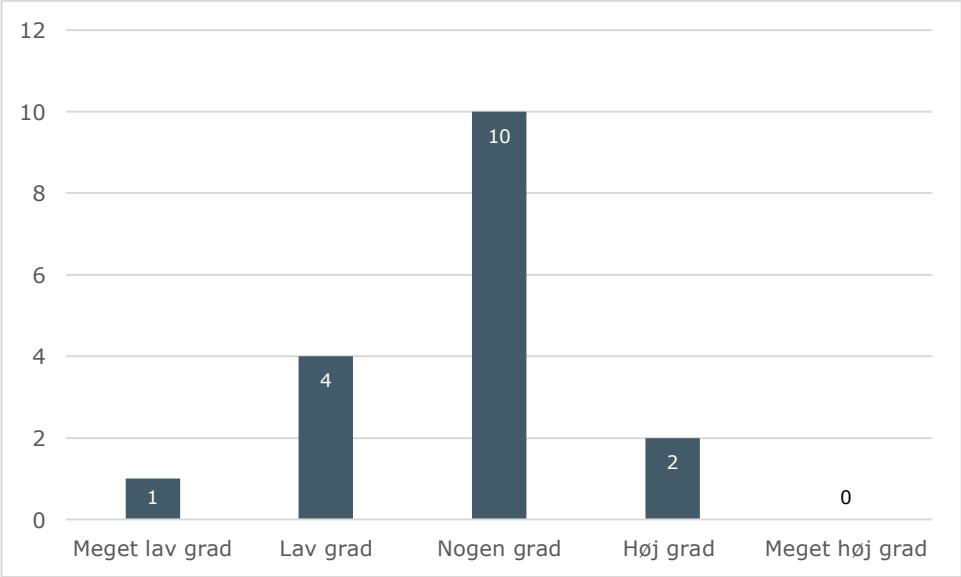

Kilde: COWIs survey (n=17)

Innovationshøjde og virksomhedsstørrelser

Udvikling og forædling er en omstændelig proces, og er ofte noget de fleste gartnerier køber sig til hos specialister i Holland eller Tyskland. En lille håndfuld fynske gartnerier står dog selv for forædling og udvikling. Det gælder stort set udelukkende større og finansielt mere velpolstrede virksomheder – der hvert år afsætter ressourcer til området.

I forhold til ambitionerne knyttet til innovation er det således tydeligt, at jo større gartnerierne er, i jo højere grad har de også forventning til udvikling af helt nye produkter – som illustreret i nedenstående figur.

Figur 5-9 Andel af fynske gartnerier, der angiver, at de inden for de næste tre år har planer om at udvikle produkter, der er nye på markedet

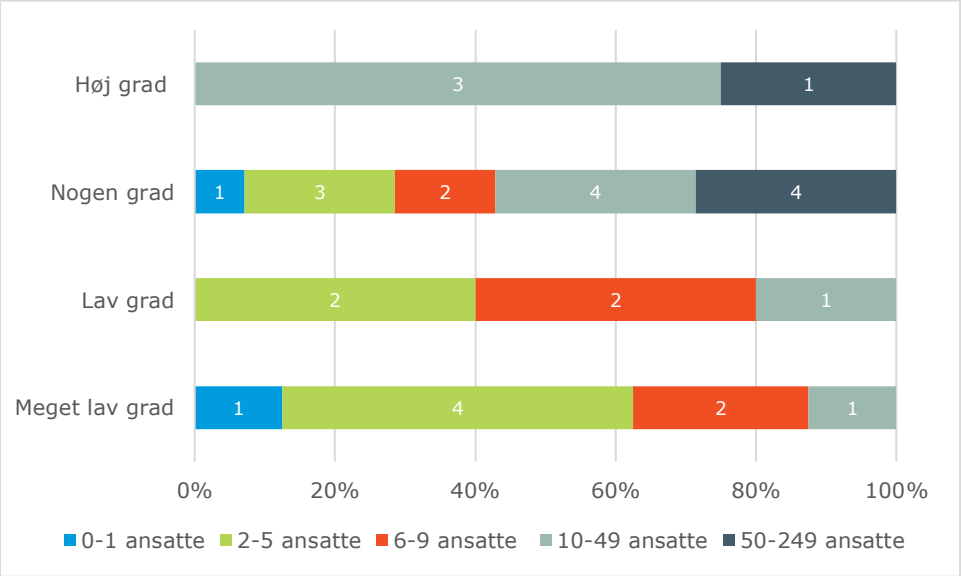

Kilde: COWIs survey (n=31)

Ambitionerne er generelt højere blandt gartnerierne i forhold til forædling af eksisterende produkter – dog er der også her mønstre, der tydeligt viser at ambitionen vokser med virksomhedens størrelse.

Figur 5-10 Andel af fynske gartnerier, der angiver, at de inden for de næste tre år forventer at udvikle på allerede eksisterende produkter

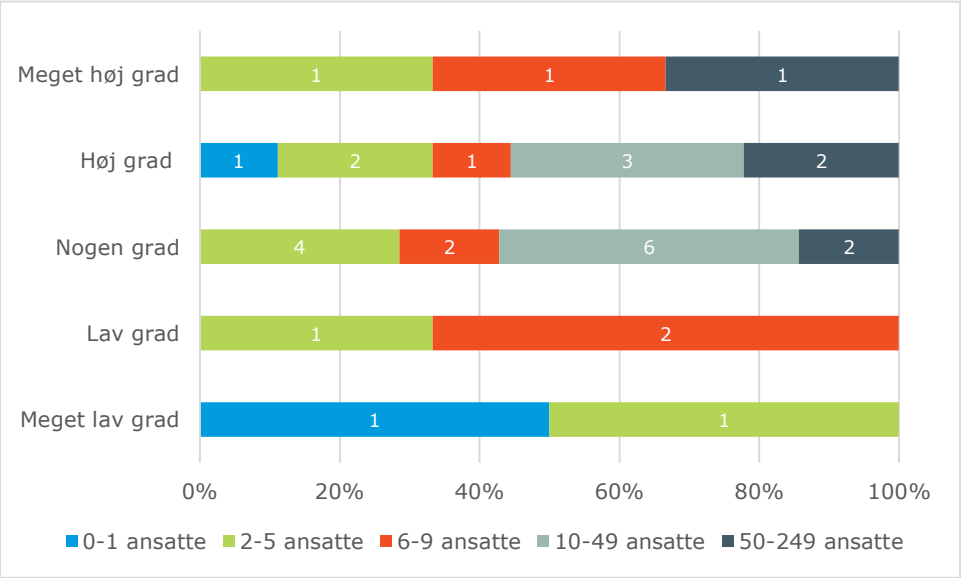

Kilde: COWIs survey (n=31)

I forhold til introduktion af nye produkter for virksomheden er der større spredning i besvarelserne – men noget der synes lidt mindre interessant for de større virksomheder.

Figur 5-11 Andel af fynske gartnerier, der angiver, at de inden for de næste tre år har planer om at udvikle produkter, der er nye for virksomheden

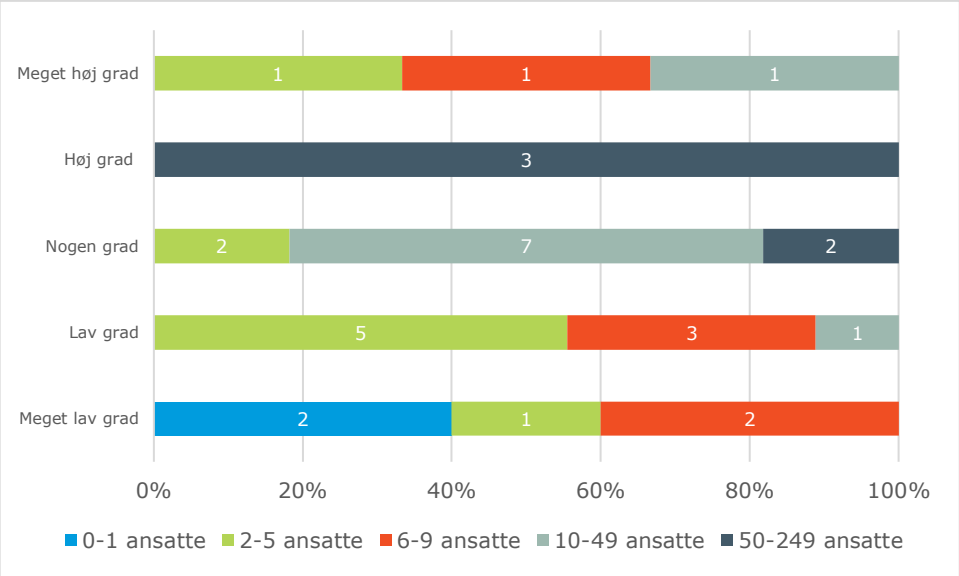

Kilde: COWIs survey (n=31)

Barrierer for innovation

Samarbejder er ofte centrale i innovationsprocesser. Generelt tegner der sig et billede af, at produktinnovation er et samarbejde mellem et gartneri og en specialiseret og gerne udenlandsk underleverandør. Udviklingspartnerskaber mellem gartnerier og GTS'er (Teknologisk Institut e.l.) eller højere læreanstalter findes også, herunder har vi kendskab til to gartnerier, som er involveret i et udviklingsprojekt med Teknologisk Institut. Det har ikke været muligt at identificere samarbejder imellem gartnerier i forbindelse med denne undersøgelse. Få af de helt store gartnerier har samarbejder med universiteterne bl.a. inden for processer knyttet til økologisk fødevareproduktion, det er dog også kun større virksomheder der angiver manglende partnerskaber som en barriere. Således angiver kun 10% det som en udfordring (se Figur 5-12), og her gælder det nok særligt samarbejder i afsætningsledet. Manglende innovationspartnerskaber vurderes således generelt af gartnerierne ikke at være en væsentlig barriere for udvikling.

Ikke alle virksomheder oplever barrierer for innovation. I forhold til innovation er barrierer knyttet til manglende ressourcer, kompetencer eller strategisk fokus. For de fynske gartnerier gælder, at 1/3 af virksomhederne ikke har oplevet barrierer for innovation. Dette omfatter særligt et antal mindre og mellemstore virksomheder. Ellers synes innovationsbarrierer at gøre sig gældende i samme omfang på tværs af virksomhedsstørrelse.

Figur 5-12 Oplevelse af barrierer for produktudvikling fordelt på virksomhedsstørrelse

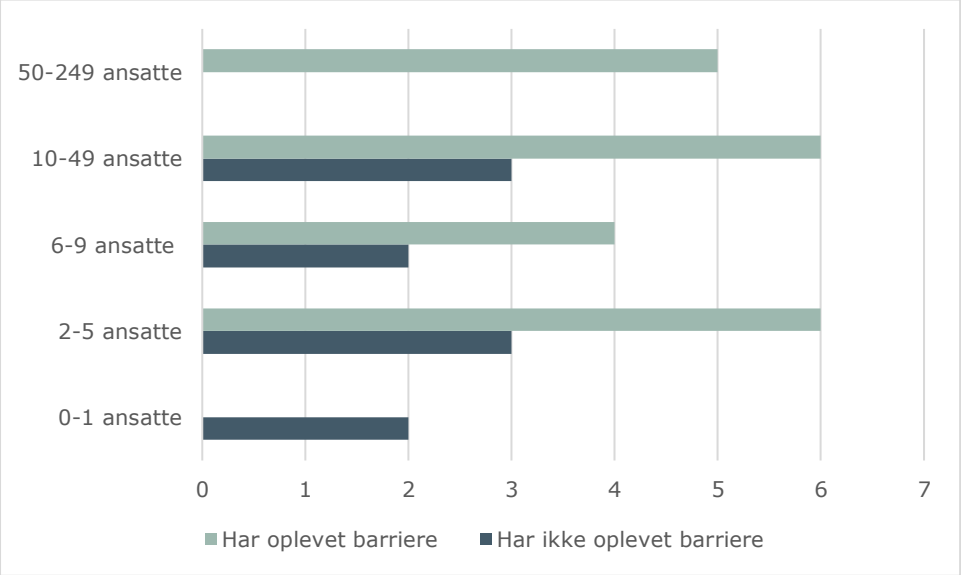

Kilde: COWIs analyse (n=31)

I forhold til de oplevede barrierer for produktudvikling knytter dette sig især til uklarhed omkring de finansielle aspekter, dels hvorvidt en investering er rentabel, dels om der er relevante finansieringskilder. Udover lån i pengeinstitutter og realkreditinstitutter medvirker en række aktører i finansieringen af udviklings- eller investeringsprojekter i gartnerierhvervet, herunder Grønt Udviklings- og Demonstrationsprogram (GUDP), Vækstfonden, Danmarks Grønne Investeringsfond og Innovationsfonden. Finansieringsudfordringen gør sig endvidere gældende på tværs af virksomhedsstørrelser. Manglende kompetencemæssige ressourcer blandt medarbejdere eller partnere angives som et mindre problem.

Figur 5-13 Oplevede barrierer for produktudvikling

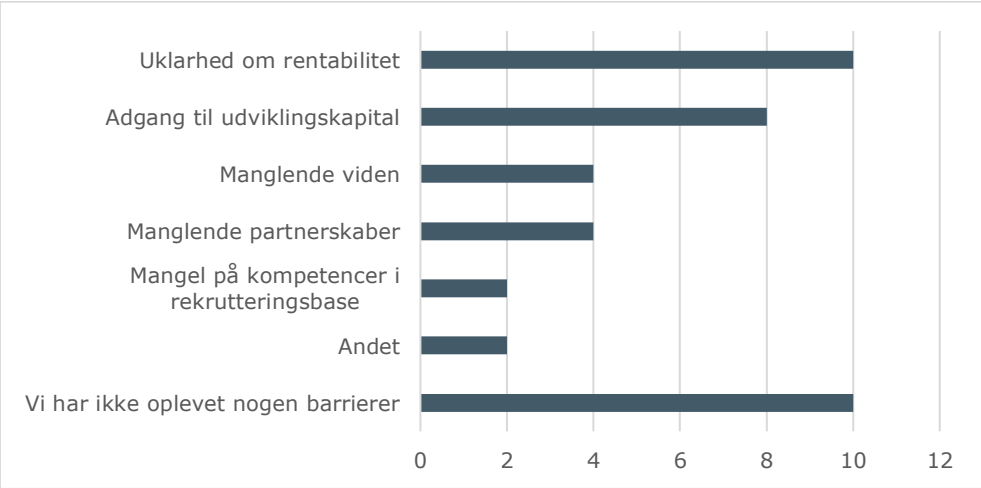

Kilde: COWIs survey (n=31)

Figur 5-14 Fynske gartneriers vurdering af barrierer for produktudvikling

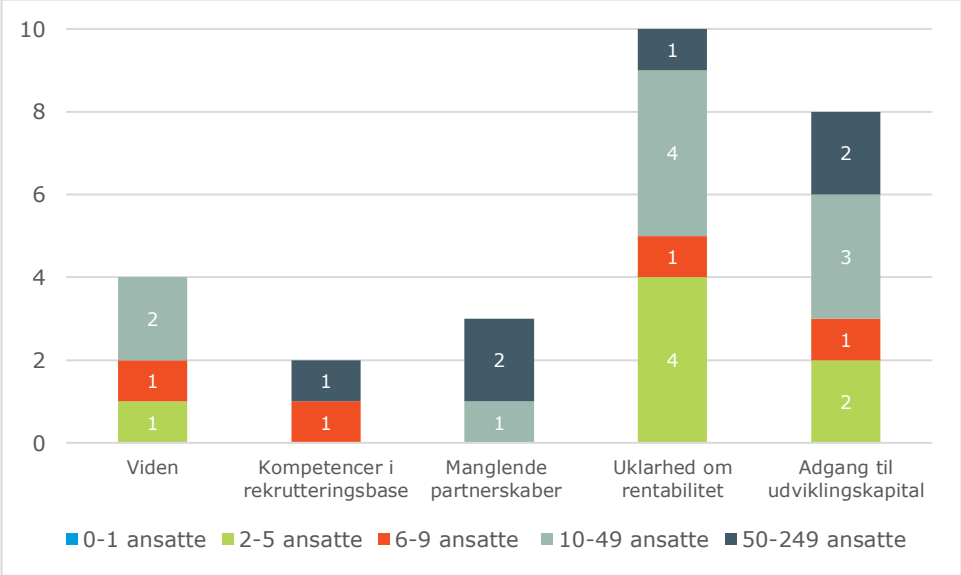

Kilde: COWIs survey (n=27)

5.4.1 Medicinsk cannabis

Nye muligheder

Et nyt marked har åbnet sig for danske gartnerier i forbindelse med introduktionen af forsøgsordningen der per 1. januar 2018 gjorde det lovligt for danske læger at ordinere medicinsk cannabis samt tilladelse til fremstilling af cannabismellemprodukter i henhold til § 9 stk. 1 i lov om forsøgsordning med medicinsk cannabis.[22] Efterfølgende er forsøgsordningen per 1.juli 2018 blevet udvidet med en tilladelse til at virksomheder kan dyrke og eksportere cannabis til medicinsk brug samt fremstille cannabisbulk og cannabisudgangsprodukter af danskdyrket cannabis. I den forbindelse har et mindre antal danske gartnerivirksomheder påbegyndt udviklingen af produktionskapacitet til cannabis. Det omfatter også fynske gartnerier – bl.a. Alfred Petersen & Søn samt Spectrum Cannabis Danmark.

Medicinsk cannabis har siden 2001 været lovligt bl.a. i Canada. Således er det også her, at de væsentligste erfaringer er gjort med området. Cannabis er endvidere per 17. oktober 2018 lovliggjort som nydelsesmiddel i Canada. Dette forspring har gjort canadisk knowhow og investeringer centrale i forbindelse med den danske forsøgsordning. De væsentligste investereringer i danske produktionsfaciliteter er således foretaget i samarbejde med canadiske investorer.

Cannabis produktion

Fremstillingen af medicinsk cannabis falder typisk i to overordnede processer – fremstilling af selve planten samt efterbehandlingen. Det forhold, at produktet er at betragte som et lægemiddel, stiller en række nye krav til planteproduktion (GMP Produktion) – som ellers ikke gælder for gartnerier. For produktionsfasen gælder øgede krav til kontrol og regelmæssighed i produktionen, da dette er vigtige forhold i forbindelse med de aktive stoffer i cannabissen. For efterbehandlingen er der ligeledes en lang række forhold der gør, at produktionen afviger fra traditionel gartneriproduktion. Det gælder bl.a. i forhold til hygiejne og

[22] https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=196748#id019c6363-bafe-4c3b-89eb-a2c30c1827b1

dokumentation. Cannabis produktion er lyskrævende – adgang til billig energi er således et væsentlig parameter.

Kompetencer og beskæftigelse

Succesfuld udvikling af medicinsk cannabisproduktion tager afsæt i de stærke produktionskompetencer, der ligger hos gartnerierhvervet på Fyn. Dog skal disse kombineres med nye kompetencer knyttet til bl.a. styrket kvalitetskontrol. Således er der hos de fynske cannabisproducenter nu ansat medarbejdere med baggrund i lægemiddelindustrien. Det vurderes i erhvervet, at medarbejdersammensætningen i en cannabis produktion vil kunne fordele sig nogenlunde ligeligt imellem ufaglærte og medarbejdere med en faglært baggrund eller mere.

Hos de to centrale fynske producenter af medicinsk cannabis er der i dag ved at blive etableret hhv. 10.000 og 24.000 nye eller nyrenoverede væksthuskvadratmeter – og målsætning er tilsammen 130.000 kvadratmeter. Det vil gøre området til den største cannabis producent i Europa. I øjeblikket vurderes det, at produktionen, der påbegyndes i disse måneder, omfatter omkring 50 ansatte på Fyn. Når produktionen er på fuld højde forventes det at involvere 375 arbejdspladser.

Indtil videre har cannabisproducenterne ikke oplevet væsentlige udfordringer med at tiltrække arbejdskraft – dog har de særlige sikkerhedsmæssige forhold omkring produktionen betydning for screeningen af potentielle medarbejdere, hvor blandt andet en ren straffeattest er en forudsætning.

Markedsudvikling

Prisdannelsen inden for cannabis produkter er markedsbaseret. Priserne for produkter er i øjeblikket relativt høje i lyset af den forholdsvis begrænsede produktion af medicinsk cannabis. De planlagte mangedoblinger af de fynske produktionsarealer forventes således også at lede til et fald i priserne på bulk og forarbejdede produkter. Den specialisering som produktionen forudsætter vurderes dog at mindske den umiddelbare konkurrence i kombination med etableringen på det europæiske marked, som nogle af de første. Dertil kommer adgangen til kompetent arbejdskraft med baggrund i lægemiddelindustrien. Udvidelsen af forsøgsordningen til også at omfatte cannabis til rekreativt forbrug, som det er tilfældet i bl.a. Canada, Spanien og Portugal vil dog have væsentlig betydning for den samlede efterspørgsel på produkterne.

Således citerede Forbes[23] i juni 2018 "The State of Legal Marijuana Markets, 6th Edition" (SOLMM)" at det legale cannabisverdensmarked i 2013 var angivet til under 3 milliarder dollars og udgjort 100% af medicinsk cannabis. I 2017 var markedet vokset til 9,5 milliarder dollars – med en fordeling imellem USA på 90%, Canada på 6% og resten af verden de sidste 4%. I 2022 er verdensmarkedet vurderet til eksplosive 32 milliarder dollars fordelt mellem USA (73%), Canada (17%) og resten af verden (10%). Driveren antages særligt at være rekreativ cannabis, da markedsandelen for medicinsk cannabis i 2017 var 71% og i forbindelse med legalisering forventes at falde til 41% i 2018.

[23] https://www.forbes.com/sites/thomaspellechia/2018/06/26/in-2017-beyond-u-s-enjoys-the-highest-legal-cannabis-market-share-worldwide/#53136ef82d20

6 Konklusion og anbefalinger

Udvikling mod større gartnerier

Tendensen i gartneribranchen er gennem mange år gået i retning af færre men større virksomheder. Samtidig er der sket en stigende i spredning i størrelserne. Allerede i 2012 stod 20 % af de største gartnerier for 80 % af den samlede omsætning i gartnerierhvervet, hvor de 20 år tidligere stod for kun 60 %. Investeringerne i branchen har været mærkbart opadgående i de seneste år samtidig med at soliditeten har været stigende. Dette er et sundhedstegn, som især er gældende for de store gartnerier.

Rekrutteringssituationen vurderes i øjeblikket ikke at være vanskeligere inden for gartneribranchen end på det øvrige arbejdsmarked, men erhvervet har nogle udfordringer i forhold til at være synlig på arbejdsmarkedet. Beskæftigelsesmulighederne inden for gartnerierhvervet for ledige med begrænset erhvervserfaring, herunder ledige aktivitetsparate kontanthjælpsmodtagere, vurderes at være begrænsede, idet gartnerivirksomhedernes krav til både faglige og personlige kompetencer er stigende.

Arbejdet i et væksthus bliver mere krævende

Virksomhederne, som har deltaget i denne analyse, peger på flere faktorer, som kan gøre det vanskeligt for ledige uden kendskab til erhvervet at arbejde i gartnerierhvervet.

Efterspørgslen efter arbejdskraft, hvor der kun stilles krav om basale faglige kompetencer (eksempelvis sætte stiklinger, gøde, sprøjte mv.) er faldende. Disse jobfunktioner kan enten automatiseres eller de outsources, blandt andet til lande udenfor EU.

Arbejdet i et væksthusgartneri kan stille store krav til de personlige kompetencer hos medarbejderne. Som produktionsmedarbejder kan man opleve at skulle arbejde på egen hånd i store del af arbejdstiden. Væksthusene er meget store og der er ofte relativt få medarbejdere i hvert hus. Desuden er dele af jobfunktionerne fortsat fysisk krævende, primært fordi man står op i en stor del af arbejdstiden, men i nogen grad også fordi man har løft mv.

Derfor er det vigtigt, at ledige som f.eks. udsøges af Jobcenteret til beskæftigelse inden for gartnerierhvervet, på forhånd får et reelt indblik i jobbets indhold og betingelserne for at arbejde på området. En afklaring af de ledige i forhold til beskæftigelse i gartnerierhvervet vil derfor være mest succesfuldt, hvis sigtet er påbegyndelse af en erhvervsuddannelse rettet mod gartnerierhvervet.

I forhold til selve væksthusproduktionen er automatiseringen af branchen gået relativ langsom pga. en lav vækst og overskud i en årrække. En fortsat vækst i de kommende år vil derfor sandsynligvis afstedkomme yderligere automatisering og deraf følgende effektiviseringsgevinster.

De større virksomheder forventes at investere i innovation, men generelt er fokus i højere grad på udvikling af eksisterende produkter snarere end udvikling af helt nye. Udtaget er dog cannabis produktion, hvor den fynske gartneribranche har grebet mulighederne og investeret i et spirende europæisk marked, der vur-

deres at kunne udgøre op mod 1/5 af den samlede fynske gartneri aktivitet inden for få år. Nye teknologier bliver afgørende for produktionen herunder anvendelse af sensorer, big-data og nyeste forædlingsmetoder.

På længere sigt – senest i 2030, men formentlig tidligere - vil Fynsværkets Blok 7 blive taget ud af drift. Efter energiaftalen fra juni 2018 arbejdes der nu på en løsning for den fremtidige fjernvarmeforsyning, som skal sikre at varmepriserne ikke stiger. Løsningen vil formentlig indebære at gartnerier inden for Gartnervarmes forsyningsområde får leveret varme baseret på affaldsforbrænding. Varme fra affaldsforbrænding kan dog ikke løse hele varmebehovet, og der vil derfor være behov for at øge supplere med biobrændsel (eksempelvis træflis) eller overskudsvarme, f.eks. fra Facebooks kommende datacenter uden for Odense.

6.1 Delkonklusioner

Uddannelses- og rekrutteringsforhold

- Gartnerierhvervet oplever, at det i nogle situationer kan være svært at rekruttere medarbejdere med de ønskede kvalifikationer. I de fleste tilfælde lykkes det dog. Både 3F og Jobcentrene fortæller, at der er ledige produktionsgartnere og væksthusgartnere, bl.a. fordi nogle mindre gartnerier lukker og disse arbejdspladser ophører.

- Rekrutteringssituationen vurderes således samlet set ikke at være vanskeligere på dette område end på det øvrige arbejdsmarked, men erhvervet har nogle udfordringer i forhold til at være synlig på arbejdsmarkedet. Mange – både unge og de lidt ældre – kender ikke jobmulighederne inden for gartneri, og hvad jobbet i et gartneri kan bestå i. På længere sigt kan dette betyde rekrutteringsudfordringer, også i forhold til at sikre tilgang til de gartnerifaglige uddannelser.

- Arbejdsmarkedsbalancen fra STAR (Styrelsen for Arbejdsmarked og Rekruttering)[24] viser, at der er mindre gode jobmuligheder for gartnerimedarbejdere (ikke-faglærte), mindre gode jobmuligheder for produktionsgartnere (faglærte) og gode jobmuligheder for væksthusgartnere (faglærte). Arbejdsmarkedsbalancen registrerer altså ikke direkte mangel på nogle af disse fagområder. Se i øvrigt bilag 2.

- Ved rekrutteringsvanskeligheder vil der være få alternative rekrutteringspotentialer på det fynske arbejdsmarked, idet den generelle ledighed på nuværende tidspunkt er meget lav.

- Virksomhederne beskæftiger både dansk og udenlandsk arbejdskraft herunder flest fra vestlige lande.

[24] Arbejdsmarkedsbalancen er baseret på statistik om bl.a. ledighed, beskæftigelse og jobomsætning samt surveys med svar fra ca. 14.000 virksomheder om deres evt. rekrutteringsvanskeligheder.
https://public.tableau.com/profile/cowi#!/vizhome/Arbejdsmarkedsindikatorer_v1/Kort_1

- Erhvervet har en del sæsonbeskæftigelse. Sæsonvariationen er dog lavere i Odense end på det øvrige Fyn.

- Andelen af faglærte og ikke-faglærte er næsten lige stor i virksomhederne. De udgør henholdsvis 38 og 37 %. Resten har en videregående uddannelse.

- Gartnerivirksomhederne blive større og indfører mere og ny teknologi. Denne udvikling betyder ifølge virksomhederne et øget behov for at rekruttere tekniske specialister, ledere mv. Faglærte produktionsgartnere vil dog stadig være den primære arbejdsstyrke. Over tid ventes antallet af ikke-faglærte at falde.

- Beskæftigelsesmulighederne inden for gartnerierhvervet for ledige med begrænset erhvervserfaring, herunder ledige aktivitetsparate kontanthjælpsmodtagere vurderes at være begrænsede, idet virksomhedernes krav til både faglige og personlige kompetencer er stigende.

Automatisering og produktudvikling

- Det er særligt de større virksomheder, der forventer at investere i innovation. Endvidere er fokus generelt i højere grad på udvikling af eksisterende produkter snarere end udvikling af helt nye produkter. Uklarhed omkring forrentning og adgang til investeringskapital angives som de væsentligste barrierer. Manglende kompetencer i medarbejderstaben og udviklingspartnerskaber er i mindre grad en udfordring. En større gruppe af virksomhederne oplever ingen barrierer for innovation. Kombineret med de begrænsede forventninger til udvikling af nye markeder og kundegrupper kan dette godt pege i retning af en veletableret og måske noget konservativ branche.

- I forhold til ét segment – cannabis – synes den fynske gartneribranche dog at have grebet mulighederne og investeret i et spirende europæisk marked, der kan have et stort potentiale. Et segment der vurderes til inden for få år at kunne udgøre op mod 1/5 af den samlede fynske gartneri aktivitet. Nye teknologier bliver afgørende for produktionen herunder anvendelse af sensorer, big-data og nyeste forædlingsmetoder. Desuden kan det åbne muligheder for andre produkter end cannabis fx. bakterier, gær, GMO produktion, mv. Ligeledes er grønalger et andet nyt område, som kunne være en mulighed i væksthuse.

Plan, energi og miljøforhold

- Der vurderes ikke at være egentlige planmæssige barrierer vedrørende arealudlæg for udvidelse af gartnerier mv.

- På længere sigt – senest i 2030 og evt. allerede i 2025 (jf. budgetforlig 2019), når Fynsværkets Blok 7 tages ud af drift – skal andre kilder bidrage til opvarmningen. På nuværende tidspunkt ventes forsyningen overtaget af affaldsforbrænding. Generelt ventes affaldsmængderne til forbrænding dog at falde, hvorfor området fortsat skal have stor opmærksomhed.

- Individuelle løsninger eller decentrale løsninger vurderes dog alle at være dyrere end den nuværende centrale forsyningsløsning fra Fynsværket.

- Gartnerierhvervet skal stadig have fokus på eventuelle miljømæssige udfordringer med produktionen. En miljøvenlig produktion må forventes at have både forbrugernes og myndighedernes opmærksomhed i fremtiden. Det forventes, at Miljøstyrelsen inden for relativ kort tid vil offentliggøre en ny vejledning for tilsyn med gartnerivirksomheder.

- Det må forventes at der med tiden også vil være behov for at finde løsninger for den øvrige del af erhvervet vedrørende disse spørgsmål.

6.2 Anbefalinger

Arbejdsmarkedsområdet

Analysen peger på, at der på nuværende tidspunkt er rimelig balance på arbejdsmarkedet for gartnerier set i lyset af den generelle rekrutteringssituation på arbejdsmarkedet.

Manglende synlighed er en risiko for gartnerfaget og for erhvervet på længere sigt. Gartnerierhvervet bør derfor arbejde mere aktivt for at opnå synlighed som et interessant arbejdsmarked for unge og de lidt ældre. Få mennesker drømmer som unge om at blive væksthusgartnere, og det kan derfor være en mere realistisk strategi at fokusere på et rekruttere til gartneriuddannelserne blandt de lidt ældre (+ 25årige).

Det anbefales at erhvervets aktører etablerer endnu tættere dialog med skoler om løbende tilpasning af uddannelsesudbuddet – både med hensyn til de faglige uddannelser (EUD) og efteruddannelser på AMU-området. Særligt den intensiverede indførelse af teknologi, nye produkter samt det øgede fokus på ledelsesrollen og mellemledere bør afspejles i uddannelserne.

Gartnerierhvervet bør tage initiativ til en systematisk og fremadrettet dialog med skolerne om uddannelsesbehovet. Overskriften kunne være: "Hvad er vores uddannelses- og kompetencebehov i gartnerierhvervet på 5 og 10 års sigt?" og "Hvem er vore medarbejdere på 5 og 10 års sigt".

Automatisering og produktudvikling

I lyset af behovet for fortsat at udvikle gartneriproduktionen kunne et forstærket samarbejde mellem udvalgte aktører inden for forsknings- og udviklingsområdet og virksomhederne bidrage til at skabe en platform for innovation, forskning, udvikling og vidensformidling. Dette skal sikre, at virksomhedsbehov og forskning og udvikling bringes tættere sammen, og derved fremadrettet sikrer vækst og beskæftigelsesmulighederne i branchen.

Et eksempel på offentlig-privat samarbejde findes i Crop Innovation Danmark, hvor danske universiteter og virksomheder fra planteforædlingsområdet er gået sammen om at udvikle planteproduktionen og sorter. Et andet eksempel på offentlig-privat samarbejde er det nyetablerede Plant Biological Network, som består af de store biotekvirksomheder, interesseorganisationer og universiteter i det sydlige Skandinavien med fokus på biologiske produkter til planteproduktion, også kaldet plant biologicals.

Det anbefales, at undersøge muligheder og interesse blandt virksomhederne og relevante offentlige forsknings- og udviklingsenheder i et lignede offentlig-privat samarbejde på gartneriområdet. Det anbefales ligeledes at undersøge, hvad de største produktionslande som Holland og Tyskland gør for at sikre det bedst mulige udbytte af offentlig-privat samarbejder på gartneriområdet.

Energiforsyning

Fjernvarmeforsyningen til gartnerierne kan inden for de kommende maksimalt 12 år (evt. 7 år jf. Budgetforlig 2019) vise sig at blive en stor udfordring for gartnerierhvervet i Odense, når Fynsværket ophører med kulfyring på blok 7.

Gartnerierhvervet i samarbejde med Odense Kommune bør derfor allerede nu undersøge alternative veje til en billig varmeforsyning for erhvervet, f.eks. ved at udarbejde en fremtidig energiforsyningsstrategi for gartnerierne. Strategien bør blandt andet afklare:

- Hvorvidt fjernvarme fortsat er en bæredygtig kilde for erhvervet – økonomisk og forsyningsmæssigt.
- Hvorvidt varmeforsyning også i fremtiden kan/bør være baseret på kollektive løsninger.
- Hvorvidt der fra eksisterende kilder (lokale kraftvarmeanlæg, restvarme fra andre virksomheder mv.) kan findes stabile og billige varmekilder til fjernvarmeforsyning.
- Hvorvidt yderligere fysisk koncentration af gartnerivirksomheder kan styrke grundlaget for en lokal varmeforsyning.

Miljøforhold

Miljøforhold i gartnerierne har fået større bevågenhed hos myndighederne – både lokalt og nationalt. Der er ikke noget der tyder på, at denne bevågenhed vil reduceres i løbet af de kommende år.

Det anbefales derfor at:

- gartnerierhvervet indgår i konstruktiv dialog med myndighederne om fremadrettede løsninger på miljøområdet – både ved om- og nybygningsprojekter og for de eksisterende virksomheder i erhvervet.
- erhvervet undersøger, hvorvidt der er et efteruddannelsesbehov i forhold til håndtering af pesticider og andre miljøfremmede stoffer. I så fald bør efteruddannelsestilbud synliggøres og udbydes.
- Odense Kommune indgår i yderligere dialog med virksomhederne om god praksis i forhold til håndtering af pesticider, indretning af produktionsanlæg mv. Særligt de mindre virksomheder kan have behov for vejledning på dette område og ikke mindst afmystificering af myndighedssamarbejde.

Klyngeperspektivet

Klyngeperspektivet kan være en vej til at samle erhvervet, give det større synlighed og på en række nøgleområder give erhvervet kritisk masse. Og større synlighed kan være en gevinst i forbindelse med rekruttering af arbejdskraft og ved samarbejde med myndigheder, videninstitutioner mv.

I et kritisk masse perspektiv kan der i første omgang etableres et klyngesamarbejde om håndtering af spildevand og andre løsninger på miljøspørgsmål, i næste omgang kunne det være at etablere en alternativ, lokal energiforsyning baseret på en decentral fjernvarmeløsning.

På længere sigt kan det muligvis føre til samarbejde om egentlige fællesfaciliteter, f.eks. på lager og distributionsområdet. Et tæt samarbejde på dette område kræver dog stor intern tillid mellem parterne og at nogle af gartnerierne "går forrest". Dilemmaet vil dog ofte være, at de stærke aktører som kan gå forrest i udviklingen af løsninger i et klyngesamarbejde ofte, også er dem, som kan løse udfordringerne selv.

Desuden vurderes det, at et tættere samarbejde skal udvikles af erhvervet selv, men udefra kommende faktorer på eksempelvis energi- og miljøområdet kan være "drivere" til at fremme denne udvikling.

Bilag A Interviewpersoner

Organisation/Virksomhed	**Interviewperson**
BESKÆFTIGELSE	
3F, Odense/Fyn GOPS Grønne område	Charlotte Vincentz Petersen
Jobcenter Odense	Helle Greve
UDDANNELSE, FORSKNING OG UDVIKLING	
Kold college	Birgitte Weidenhof
Århus Universitet	Carl-Otto Ottosen
Teknologisk Institut	Jesper Masanti
Københavns Universitet	Svend Kristensen
	Vibeke Langer
RÅDGIVNING	
PK Revision	Palle Knudsen
Odense Kommunes Gartneriteam	Anja Skovslund Henriksen
GARTNERIVIRKSOMHEDER	
byGrowers A/S	Claus Petersen
Gartneriet Thoruplund A/S	Bodil Clara Johansen
Gartneriet Rosborg - Bellinge	Johnny Albertsen
Gartneriet Broløkke Aps	Michael Larsen
Alfred Pedersen & Søn ApS/ Aurora Nordic Cannabis A/S	Mads Pedersen
Gartneriet PKM	Jack Møller
Gartneriet Møllerhøj A/S	Thomas Kjær Larsen
Rosa Danica	Torben Moth
Gartneriet Tingdal Aps	Per Siggaard Christensen
Bestyrelsesformand i flere store gartnerier	Ernst Mittag
PRODUKTUDVIKLING	
Invest in Odense	Anders Halberg
Spectrum Cannabis (Odense)	Morten Snede

Bilag B Arbejdsmarksbalancen, 2. halvår 2018

Jobmuligheder som gartnerimedarbejder, produktionsgartner og væksthusgartner. Arbejdsmarkedsbalancen er baseret på statistik om bl.a. ledighed, beskæftigelse og jobomsætning samt surveys med svar fra ca. 14.000 virksomheder om deres evt. rekrutteringsvanskeligheder.

Figur 6-1: Rekrutteringssituationen for gartnerimedarbejdere, 2. halvår 2018.

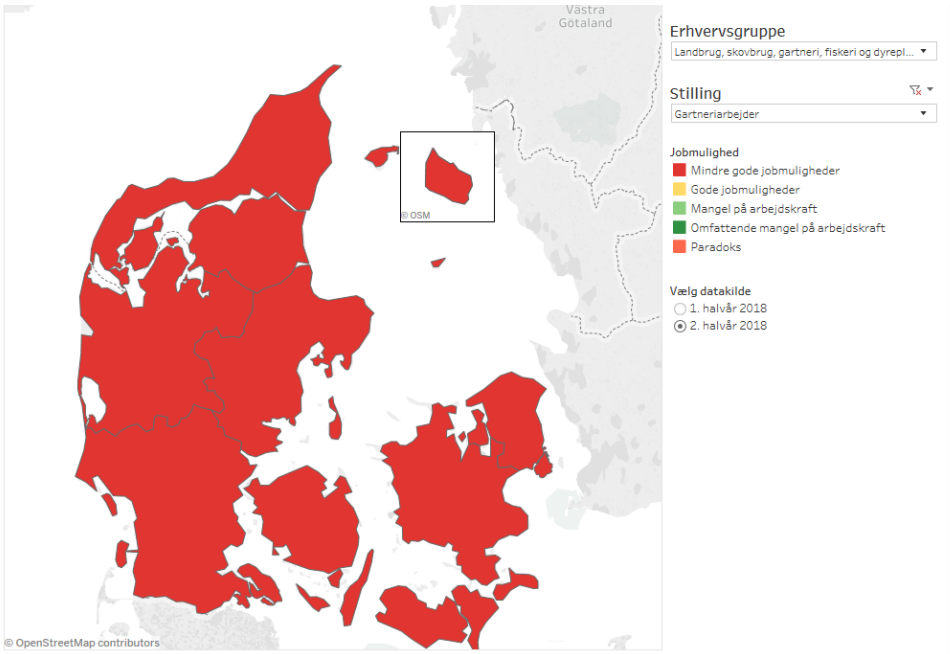

Figur 6-2: Rekrutteringssituationen for produktionsgartnere, 2. halvår 2018.

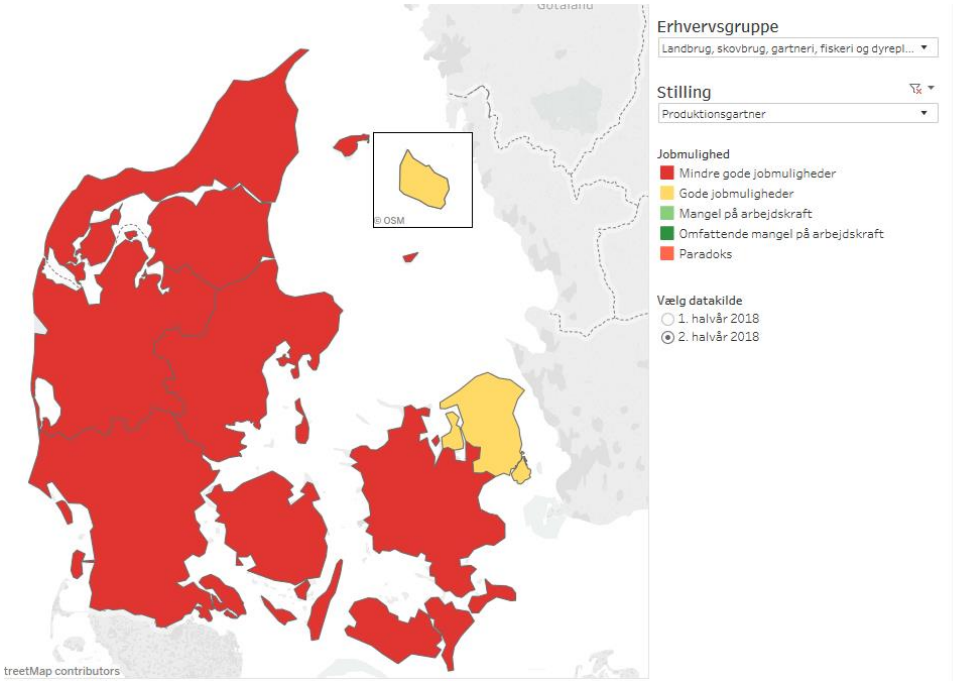

Figur 6-3: Rekrutteringssituationen for væksthusgartnere, 2. halvår 2018.

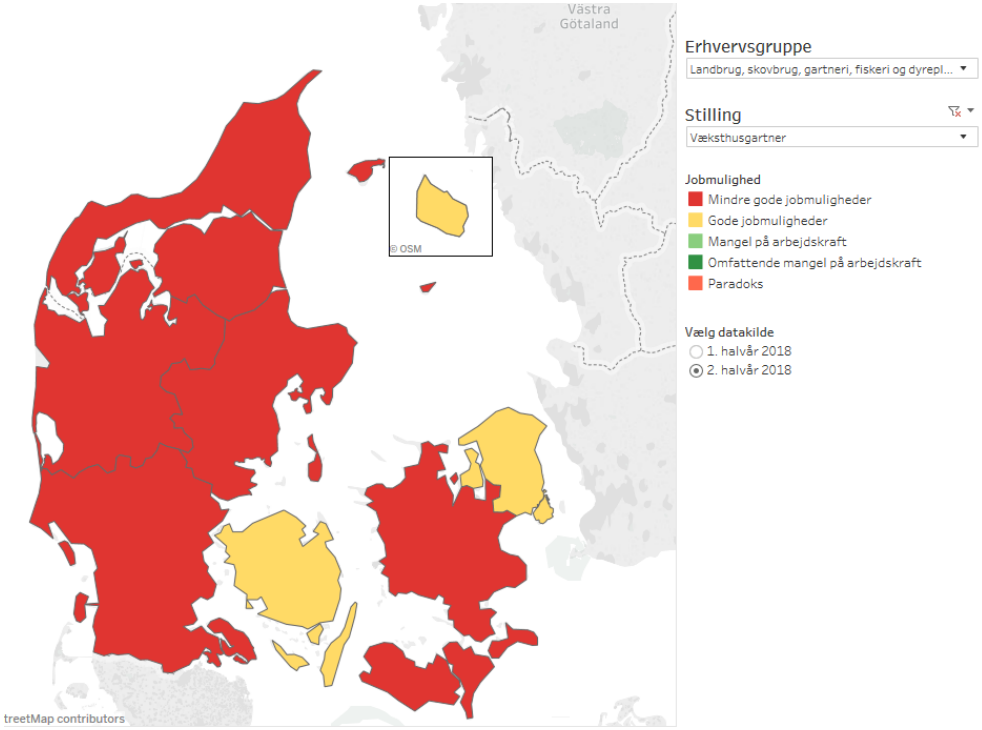

Bilag C Tabeller – arbejdsstyrke og ledighed

Udviklingen i arbejdsstyrken er opgjort ultimo november i de viste år.

Tallene er baseret på analyser af Danmarks Statistiks befolkningsregister, uddannelsesregister og registerbaserede arbejdsstyrkestatistik.

C.1 Arbejdsstyrken - jordbrug og natur i alt

Figur 6-4 Udviklingen i arbejdsstyrken inden for Jordbrug og natur på Fyn 2008 - 2016.

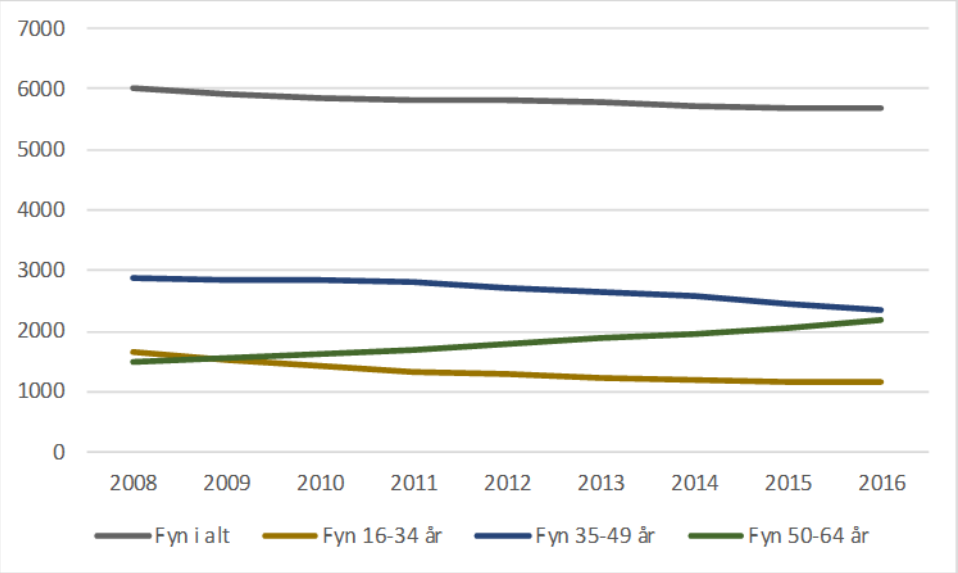

Note: Figuren viser udviklingen i arbejdsstyrken for personer med erhvervsfaglig uddannelse inden for jordbrug og natur i alderen 16-64 år og bopæl i det viste område. Kilde: COWIs analyser af udvalgte registre i Danmarks Statistik.

Figur 6-5 Udviklingen i arbejdsstyrken inden for Jordbrug og natur i Odense 2008 - 2016.

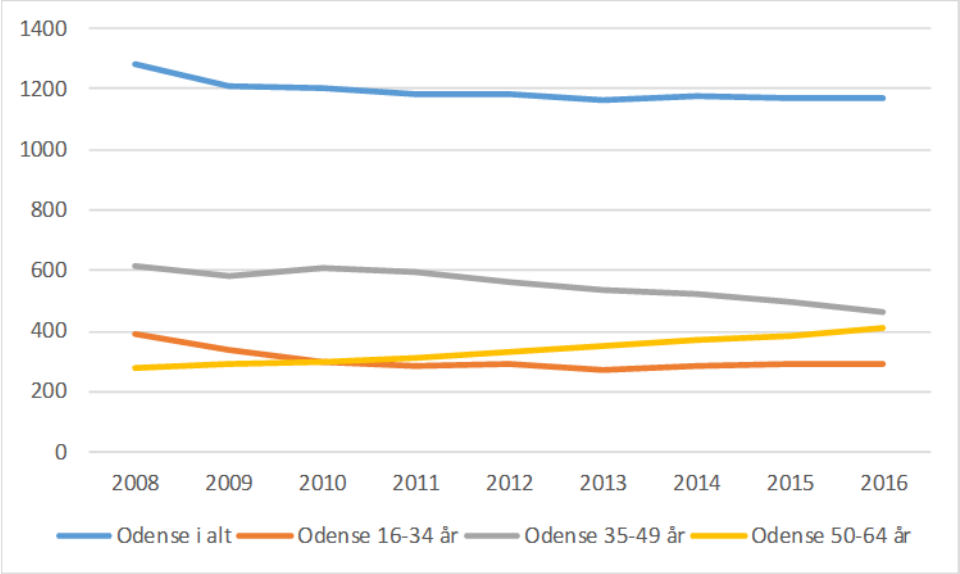

Note: Figuren viser udviklingen i arbejdsstyrken for personer med erhvervsfaglig uddannelse inden for jordbrug og natur i alderen 16-64 år og bopæl i det viste område. Kilde: COWIs analyser af udvalgte registre i Danmarks Statistik.

Figur 6-6 Udviklingen i arbejdsstyrken inden for Jordbrug og natur på resten af Fyn 2008 - 2016.

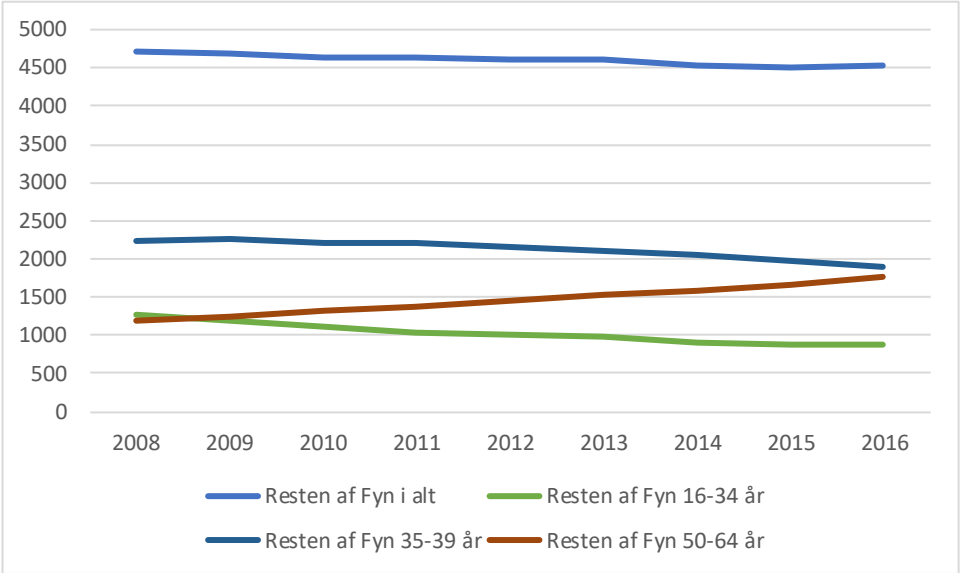

Note: Figuren viser udviklingen i arbejdsstyrken for personer med erhvervsfaglig uddannelse inden for jordbrug og natur i alderen 16-64 år og bopæl i det viste område. Kilde: COWIs analyser af udvalgte registre i Danmarks Statistik.

C.2 Arbejdsstyrken – Væksthusgartner

Figur 6-7 Udviklingen i arbejdsstyrken for væksthusgartnere på Fyn 2008 - 2016.

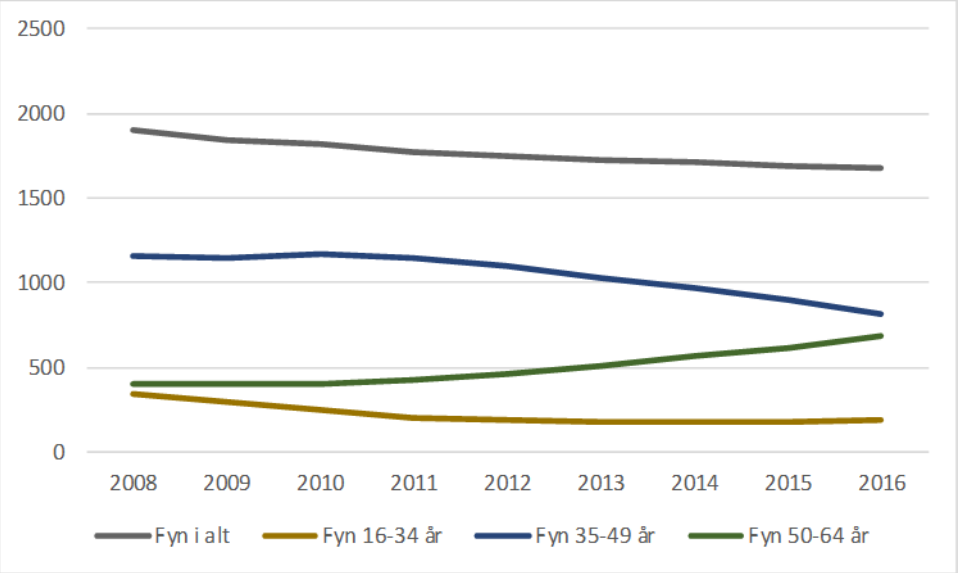

Note: Figuren viser udviklingen i arbejdsstyrken for personer med erhvervsfaglig uddannelse som væksthusgartner i alderen 16-64 år og bopæl i det viste område. Kilde: COWIs analyser af udvalgte registre i Danmarks Statistik.

Figur 6-8 Udviklingen i arbejdsstyrken for væksthusgartnere i Odense 2008 - 2016.

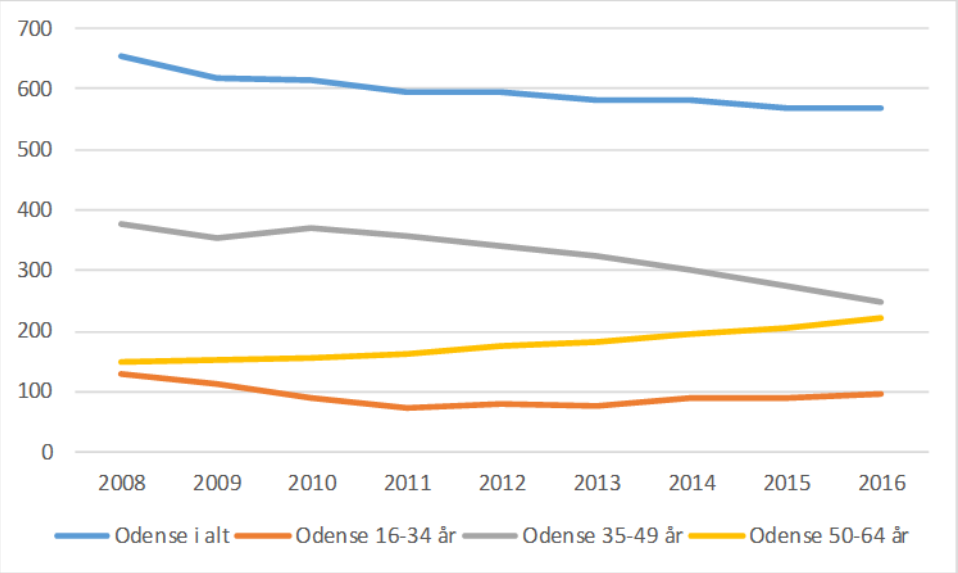

Note: Figuren viser udviklingen i arbejdsstyrken for personer med erhvervsfaglig uddannelse som væksthusgartner i alderen 16-64 år og bopæl i det viste område. Kilde: COWIs analyser af udvalgte registre i Danmarks Statistik.

Figur 6-9 Udviklingen i arbejdsstyrken for væksthusgartnere på resten af Fyn 2008 - 2016.

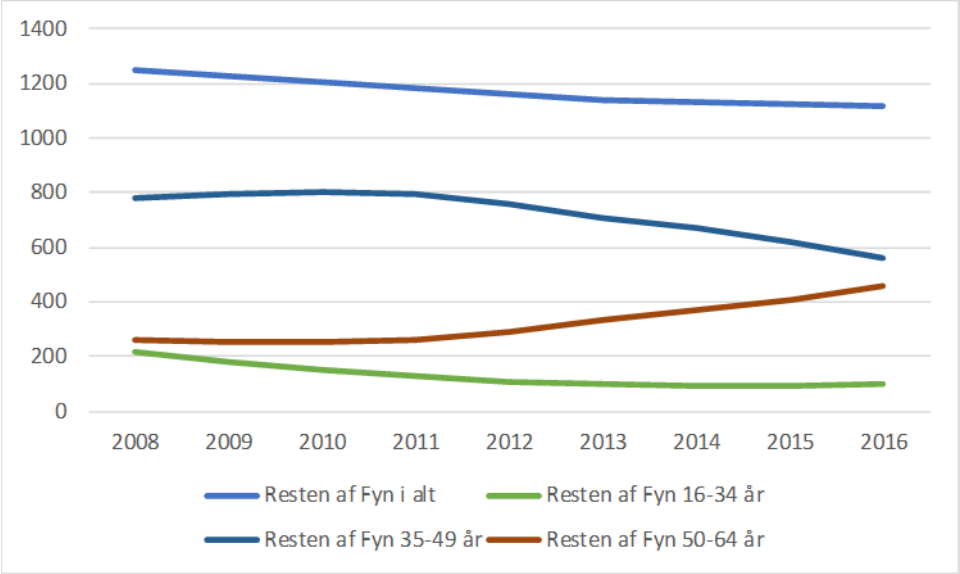

Note: Figuren viser udviklingen i arbejdsstyrken for personer med erhvervsfaglig uddannelse som væksthusgartner i alderen 16-64 år og bopæl i det viste område. Kilde: COWIs analyser af udvalgte registre i Danmarks Statistik.

C.3 Arbejdsstyrken – Produktionsgartner

Produktionsgartner kan af diskretionshensyn alene vises for Fyn i alt.

Figur 6-10 Udviklingen i arbejdsstyrken for Produktionsgartnere på Fyn 2008 - 2016.

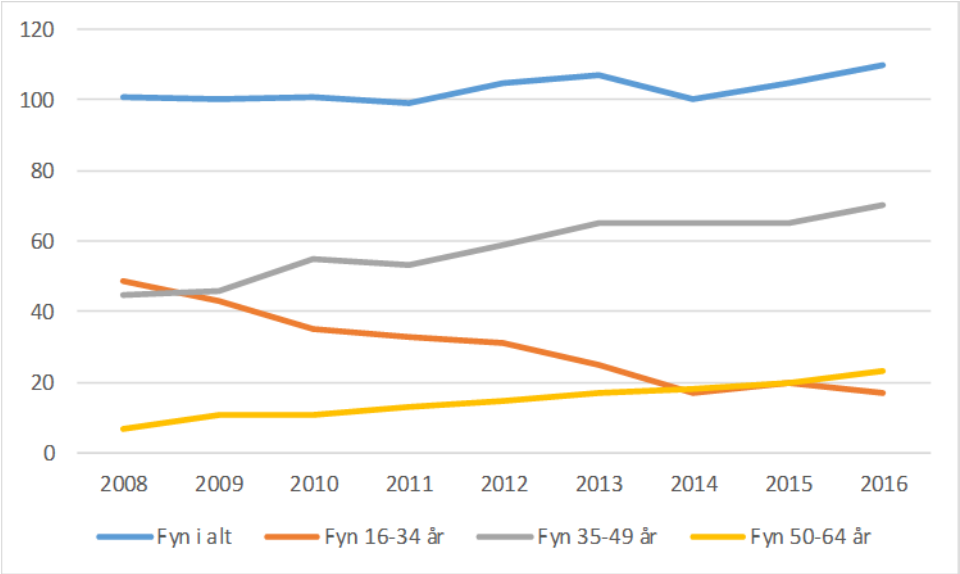

Note: Figuren viser udviklingen i arbejdsstyrken for personer med erhvervsfaglig uddannelse som produktionsgartner i alderen 16-64 år og bopæl i det viste område. Kilde: COWIs analyser af udvalgte registre i Danmarks Statistik.

C.4 Arbejdsstyrken – jordbrug og natur i øvrigt (inkl. produktionsgartner)

Figur 6-11 Udviklingen i arbejdsstyrken for jordbrug og natur i øvrigt (ekskl. væksthusgartnere) på Fyn 2008 - 2016.

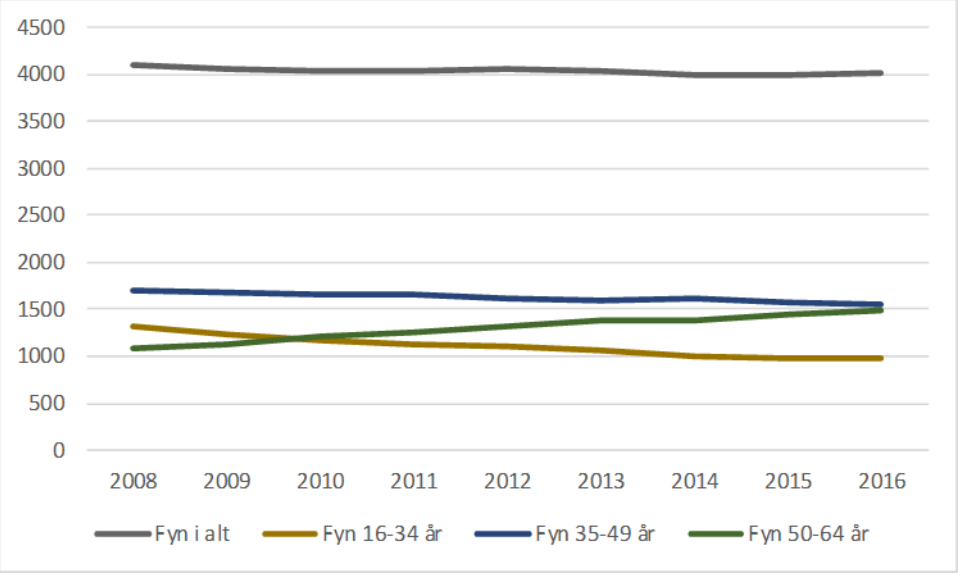

Note: Figuren viser udviklingen i arbejdsstyrken for personer med erhvervsfaglig uddannelse inden for jordbrug og natur (ekskl. væksthusgartner) i alderen 16-64 år og bopæl i det viste område. Kilde: COWIs analyser af udvalgte registre i Danmarks Statistik.

Figur 6-12 Udviklingen i arbejdsstyrken for Jordbrug og natur i øvrigt (ekskl. væksthusgartnere) i Odense 2008 - 2016.

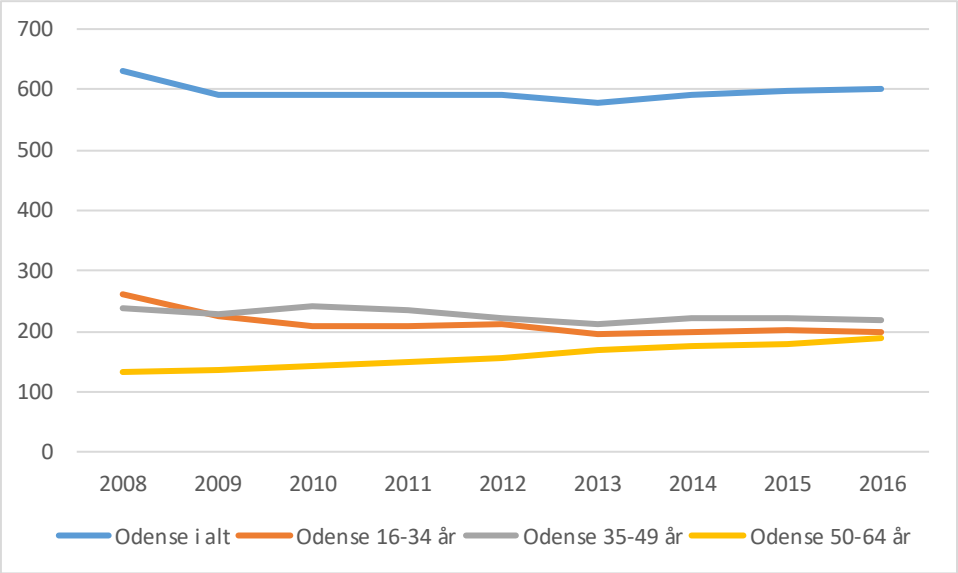

Note: Figuren viser udviklingen i arbejdsstyrken for personer med erhvervsfaglig uddannelse inden for Jordbrug og natur (ekskl. væksthusgartner) i alderen 16-64 år og bopæl i det viste område. Kilde: COWIs analyser af udvalgte registre i Danmarks Statistik.

Figur 6-13 Udviklingen i arbejdsstyrken for Jordbrug og natur i øvrigt (ekskl. væksthusgartnere) på resten af Fyn 2008 - 2016.

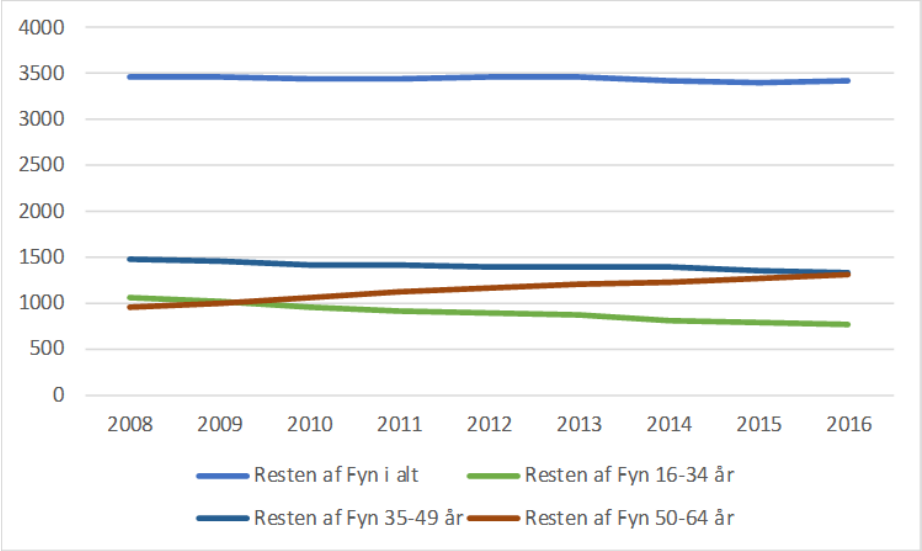

Note: Figuren viser udviklingen i arbejdsstyrken for personer med erhvervsfaglig uddannelse inden for jordbrug og natur (ekskl. væksthusgartner) i alderen 16-64 år og bopæl i det viste område. Kilde: COWIs analyser af udvalgte registre i Danmarks Statistik.

C.5 Udviklingen i antal ledige inden for jordbrug og natur

Udviklingen i antallet af ledige er opgjort i uge 18 i de viste år. Tallene er baseret på analyser af Danmarks Statistiks befolkningsregister, uddannelsesregisteret og Beskæftigelsesministeriets DREAM-database.

Figur 6-14 Udviklingen i antal ledige inden for jordbrug og natur. Fyn.

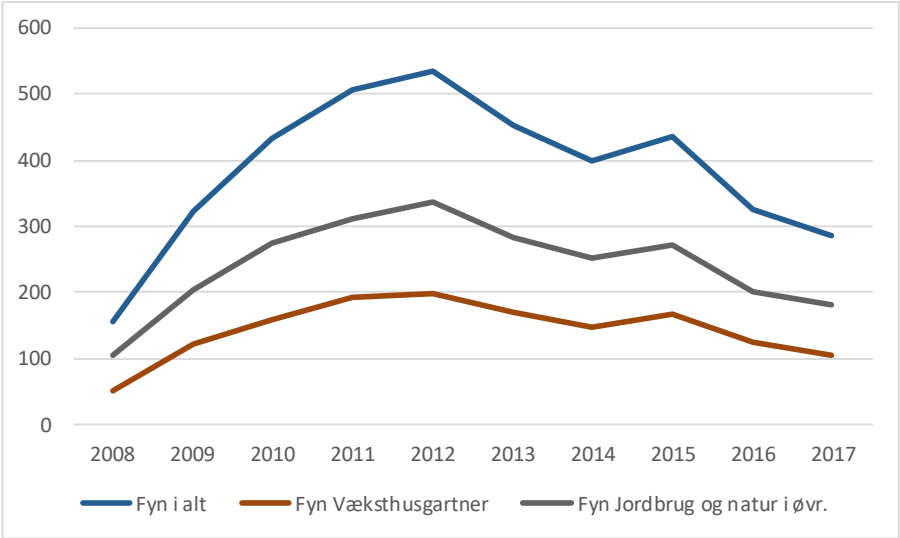

Note: Figuren viser udviklingen i antal ledige i uge 18 for personer med erhvervsfaglig uddannelse inden for jordbrug og natur (ekskl. væksthusgartner) i alderen 16-64 år og bopæl i det viste område. Kilde: COWIs analyser af udvalgte registre i Danmarks Statistik.

Figur 6-15 Udviklingen i antal ledige inden for jordbrug og natur. Odense.

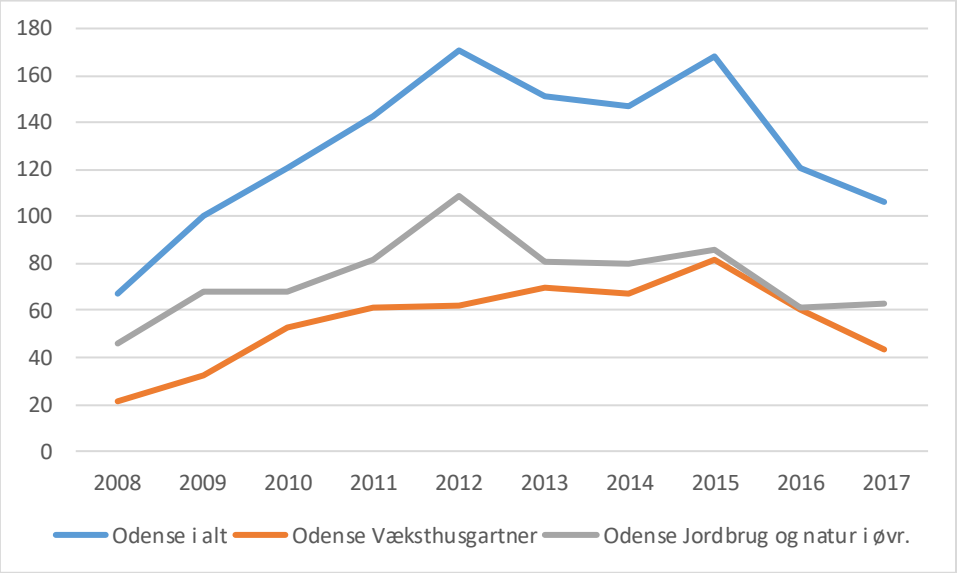

Note: Figuren viser udviklingen i antal ledige i uge 18 for personer med erhvervsfaglig uddannelse inden for jordbrug og natur (ekskl. væksthusgartner) i alderen 16-64 år og bopæl i det viste område. Kilde: COWIs analyser af udvalgte registre i Danmarks Statistik.
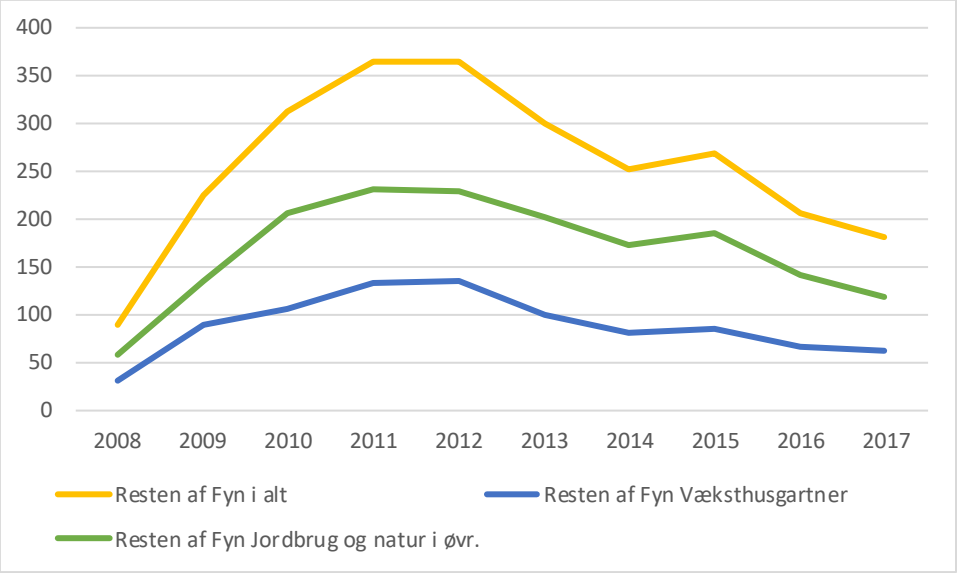
Figur 6-16 Udviklingen i antal ledige inden for jordbrug og natur. Resten af Fyn.